

DE DANSKE
BØRNEINSTITUTIONER
I AABENRAA

1938-1963

OG

DERES
FORGÆNGERE

Ved

Hans H. Worsøe

DE DANSKE
BØRNEINSTITUTIONER
I AABENRAA

1938 - 1963
OG DERES FORGÆNGERE

Ved
Hans H. Worsøe

*Udgivet i anledning af foreningens 25 års jubilæum
i 100 året for oprettelsen af de nuværende
børnehaver i Nygade og Persillegade*

AABENRAA
MCMLXIII

FORORD

Der har i Aabenraa verseret flere — og indbyrdes forskellige — beretninger om, hvorlænge der har eksisteret institutioner for småbørn i byen. Såsnart man søgte at få noget præcist at vide, fortabte den oprindelige historie sig dog i det dunkle.

Det var derfor nærliggende, at man i bestyrelsen for Foreningen De Danske Børneinstitutioner i Aabenraa i forbindelse med foreningens eget mere beskedne jubilæum kom på den tanke at benytte dette som anledning til at lade de oprindelige småbørnsinstitutioners (asylets og børnehavens) oprindelse og udvikling m. m. beskrive af en historiker.

Vi takker arkivar, cand. mag. H a n s H . W o r s ø e for, at han ville påtage sig opgaven, og for at han har draget så meget hidtil ukendt og ubearbejdet materiale frem. Vi takker Sparekassen for Aabenraa By og Amt, hvis bistand har betydet så meget for småbørnssagen i vor by gennem en meget væsentlig del af de 125 år, der er forløbet, siden tanken om et asyl første gang blev rejst, for at den sammen med A/S Den Nordslesvigske Folkebank i Aabenraa og den Günderothske Skolestiftelse har bidraget til afholdelse af udgifterne ved trykning og udsendelse af denne beskrivelse.

Bortset fra en omtale af baggrunden for foreningens egen oprettelse har vi ikke ment tiden inde til at prøve på at skrive »historie» om foreningens eget arbejde, men har alene ved uddrag af bestyrelsesprotokoller og årsberetninger i dagbogsform søgt at give de væsentligste oplysninger om, hvad der er hændt i de forløbne 25 år.

I dag er der lykkeligvis gennem lovgivningen sikret omsorgen for småbørn rimelige vilkår at arbejde under. Denne beretning skal ikke mindst være en hyldest og en tak til alle dem, der før os under ganske anderledes vanskelige forhold tog opgaven op og lod den vokse og leve til vore dage.

Aabenraa i okt. 1963.

P. b. v.

J e s P e t e r C a s p e r s e n

F O R S P I L

SPAREKASSENS BØRNEASYL

Da en kreds af borgere i Åbenrå i 1818 oprettede en spare- og lånekasse for Åbenrå sogn, skete det ud fra et socialt synspunkt. Det hed således direkte i forordet til planen om oprettelsen, at man kun havde haft et formål for øje, nemlig at bidrage til fattigdommens formindskelse. Den ledende personlighed blandt stifterne var den daværende sognepræst i byen, provst Peter Paulsen, der havde sit virke i Åbenrå fra 1811 indtil 1837, da han blev hovedpræst i Altona. Han var stærkt engageret i sociale problemer, og også tanken om oprettelsen af en børnehave havde flere gange strejft ham i hans Åbenråtid¹⁾. Provst Paulsen anså børnehaver, eller som han kaldte dem »Warteschulen, Kleinkinderschulen oder Asyle« for et nødvendigt onde i en stor by — for en bitter men nødvendig medicin, som man burde ordinere til en syg organisme, ikke til en rask: »Thi kan moderen beholde barnet hos sig, til det er 6-7 år gammelt, selv passe, vejlede og opdrage det, så skal man ikke lokke det fra hende ved hjælp af asyler, da en moder vil kunne lede og opdrage sit eget barn bedre end det bedste asyl«. Men er nøden så stor, at moderen for at tjene det daglige brød må forlade sine børn og enten lukke dem inde uden opsyn, lade dem passe af kun lidt ældre søskende eller overlade opsynet til en naboerske, der kun kikker til dem engang imellem, ja så må man gribe til den bitre medicin! Når planerne i Åbenrå ikke var blevet til noget, medens provst Paulsen virkede her, skyldtes det for det første, at han anså Åbenrå for en sund by, og for det andet, at han ikke så nogen udvej for at tilvejebringe den fornødne startkapital.

Dette sidste problem blev løst af sparekassen²⁾. I 1837 vedtog en aktionærforsamling, at en del af kassens overskud skulle anvendes

*Provst Peter Paulsen,
der som den første
fattede planer om
oprettelse af
et asyl i Åbenrå.*

til velgørende formål, når reservefonden havde nået 9000 mark. At dette overskud ville blive nået i løbet af få år, var til at forudse, og bestyrelsens medlemmer begyndte at spekulere over planer til pengenes anvendelse. Sparekassens direktion bestod på det tidspunkt af borgmester Georg Leonhard Heinrich Schouw, provst Johann Andreas Rehloff, dr. med. og tidligere fysikus August Wilhelm Neuber, over- og landsretsadvokat Jürgen Christian Meyland og rådmænd, tobaksfabrikant Friedrich Andresen. De toneangivende i direktionen var altså hovedsagelig de samme mænd, som var toneangivende i byens slesvig-holstensk sindede kredse. Af disse 5 døde de to inden treårskrigen afslutning, og de tre øvrige: Schouw, Rehloff og Meyland måtte forlade byen. På dette tidspunkt var der imidlertid ingen, der anfægtede deres autoritet, og for deres uegennyttige indsats for asylet fortjener de den største ære.

I midten af 1830'erne satte en højkonjunktur og dermed følgende forøgelse af velstanden ind over det meste af landet. Velstanden kom imidlertid fortrinsvis de øvre lag i samfundet til gode og bidrog dermed til at øge den sociale ulighed. I Åbenrå tog skibsbyggeriet et vældigt opsving og trak mange håndværkere, daglejere og arbejds-

mænd til byen. En del af disse kunne ikke klare sig og gled lidt efter lidt ned i det proletariat, der var henvist til at leve af fattigunderstøttelse. Andre klarede sig med nød og næppe igennem, men begge ægtefæller måtte tage arbejde for at holde hjemmet oppe. Der var således i høj grad brug for sociale institutioner i byen.

Da sparekassens bestyrelse den 10. febr. 1841 holdt møde med administratoren, købmand M. H. Lüders, for at tage stilling til anvendelsen af sparekassens overskud, blev der fremlagt to forskellige forslag. Administrator foreslog, at man burde købe noget jord ved Nørreport og der anlægge flere kolonihaver til gavn og glæde for byens fattige. Dette forslag blev imidlertid »straks forkastet« — man havde i forvejen kendskab til det andet forslag, som advokat Meyland derefter fremlagde. Det er dateret august 1839 og har formentlig cirkuleret blandt direktionens medlemmer inden mødet. Ifølge forslaget skulle man for pengene oprette et børneasyl for børn af trængende forældre i Åbenrå sogn. Forslaget var blevet udformet af Meyland og Neuber i fællesskab, efter at sidstnævnte, formentlig i foråret 1839, havde henvendt sig til provst Paulsen i Altona om råd og vejledning. I sit tidligere citerede svar giver provsten en udførlig anvisning på, hvorledes sagen efter hans mening burde gribes an. Og det er provst Paulsens opfattelse der — tildels ordret — går igen i Meylands forslag og også i den endelige udformning af asylslets statutter. Havde han betragtet Åbenrå, som en sund lille by, der nu ofte kaldte en vemodig længselstære frem i hans øje, så var han ikke betænkelig ved at erklære Altona for en syg by, hvor den bitre medicin måtte anvendes. Han kunne derfor lade vennerne i Åbenrå nyde godt af de erfaringer, som han havde høstet under arbejdet i fattigasylet i Altona, og kunne ligeledes henvise til de erfaringer, man havde gjort ved prinsesse Caroline Amalies asyl i København.

Som bevæggrunde til oprettelsen af et asyl anførte forslagsstillerne følgende: for det første kunne man derved afholde de fattige børn fra at tigge og drive omkring på gaderne, for det andet kunne de blive opdraget til renlighed og orden, og for det tredje kunne man sætte de fattige, der gerne ville arbejde, men p. g. a. børnene ikke kunne komme til det, istand til at gøre det, og endelig, slutter argumentationen, kunne man derved gavne ikke alene børnenes legeme men også

deres sjæl! Hovedargumenterne er altså rent praktiske og af social karakter, men bag ved mærker man dog en varm interesse for og medfølelse med de små.

Ifølge forslaget skulle asylet indrettes til maximalt at rumme 12 børn, idet man så kunne holde drifts- og etableringsomkostningerne nede på et overkommeligt plan, nemlig 433 mark kurant for det første år. Heraf beregnedes 75 mark til leje af en børnehavestue og en stue til forstanderinden, 100 mark til hendes løn og 102 mark til middagsmad fra det kommunale spisekøkken til såvel børnene som forstanderinden. Til inventar, heriblandt et børnebord med to bænke, dybe og flade trætallerkener, træspiseskeer o. s. v. beregnedes 79 mark. Når bidraget for et barn sættes til 4 skilling om ugen, skulle det hele kunne løbe rundt for de forhåndenværende midler.

Forslaget blev modtaget med stor begejstring og »straks vedtaget«, hvorefter direktionen fik bemyndigelse til at arbejde videre med planerne. Man gik derefter omgående i gang med at skaffe et egnet lokale og søge en leder af asylet, i hvilken anledning man indrykkede en annonce i Apenrader Wochenblatt d. 27. febr. 1841. Som svar på annoncen indkom to ansøgninger. Den ene var ret ubehjælpsomt skrevet og indsendt af en fraskilt dame i Flensborg. Hun skrev selv, at hun ikke talte tysk korrekt og ejheller flydende, men »jeg tør vel nok vove at sige, jeg til vejledning for de små kan tilstrækkelig«. Man forstår, at denne ansøgning ikke fandt nåde for en mand som provst Rehloff, der, som vi senere skal se, anså det som en af asyllets opgaver at »give børnene færdighed i det tyske sprog«.

Den anden ansøger måtte i hans, og forøvrigt også i de andre direktionsmedlemmers øjne være mere velkvalificeret. Og velkvalificeret var vitterligt enkemadam Helena Johanna Tutein, 38 år gammel og enke efter skibskapt. Johan Didrik Tutein³⁾. Hun var datter af skibskapt. Willads Boysen og født i Haderslev 21. okt. 1802. Hendes ansøgning, der er på fejlfrit tysk, begynder i oversættelse således: »Den beskæftigelse, som jeg helst har ofret min tid og mine kræfter, har altid været pasning og opdragelse af børn, og jeg vil, såfremt jeg skulle blive så lykkelig, at den højtærede direktion ansatte mig som lærerinde, med glæde og iver opfylde de pligter, der vil blive pålagt mig«. Hun oplyser endvidere, at hun i 8 år har været små-

børnslærerinde ved et institut i Roskilde, og vedlægger som bevis på sine foresattes tilfredshed anbefalinger derfra. Madam Tuteins forhåbninger blev ikke skuffet, og i slutningen af juli 1841 får hun besked om at komme til Åbenrå for at være direktionen behjælpelig med asyllets indretning.

Der blev nu lejet lokaler hos rebslager Daniel Møller — formentlig i hans ejendom i Gildegade — og anskaffet inventar. De foreslåede trætallerkener blev opgivet, og i stedet anskaffedes tallerkener af ler-vare, blikkrus, træspiseskeer og jerngafler. Til børnenes beklædning anskaffedes blåstribede kitler og rødternede lommeørklæder med indvævet K. W. S. (Kinder Warte Schule) og nummer. Også legetøj blev der tænkt på, nemlig 15 billedark, 2 spil og 2 terninger, en æske med et spil trækugler, en lille vogn, en stork, en gåsestald med bevægelige dyr, en dukke, en sprællemænd o. s. v. Ialt kostede etableringen af asylet 119 mark 12½ skilling.

Med hensyn til fattigforsorgen var Åbenrå på det tidspunkt opdelt i 14 distrikter, der hver stod under opsyn af en »Fattigplejer«. I september måned satte direktionen sig i forbindelse med disse plejere og lod dem forespørge blandt de fattige i deres distrikter, om der var nogen, der ønskede børn optaget i asylet. Som resultat heraf fremkom en liste med navne på 9 børn, der ønskedes optaget.

Mandag den 18. oktober 1841 holdt sparekassens direktion møde, hvor der blev truffet vigtige beslutninger. På dagsordenen stod nemlig vedtagelse af statutter for asyllets drift⁴⁾. I § 1 var asyllets bestemmelse formuleret, og her så man ved udformningen helt bort fra de pædagogiske sider, thi i paragraffen hedder det kort og godt: asylet har til formål at give forældrene lejlighed til at anbringe deres børn sikkert, medens de selv går på arbejde. I § 2 fastsættes det ugentlige gebyr til 4 sk. kur. pr. barn. For dette beløb, hedder det, bliver barnet passet og beskæftiget og får et måltid varm mad. De følgende paragraffer indeholder de videre bestemmelser for asyllets drift: for at kunne blive optaget skal børnene være fyldt 2 år, og de kan blive gående til de er 6. Børnehaven er åben på hverdage om sommeren fra 7-19,30, om vinteren fra 8-18; hvis børnene møder efter 9, bliver de udelukket for den halve dag. Børnene skal møde vaskede og kæmmede, og hver mandag skal den udleverede kittel medbringes

nyvasket. Ved optagelsen skal børnene lægeundersøges, og syge børn bliver afvist. Et særlig sæt bestemmelser for forældrene med præcision af disse regler blev senere trykt (se bilag 1)⁵.

Statutterne er underskrevet af sparekassens direktion, og direktionen med fruer påtog sig selv inspektionen ved asylet, således fordelt, at hvert par tog en uge ad gangen; den inspektionshavende eller hans kone skulle mindst en gang om dagen besøge asylet. Inspektionens rækkefølge blev: 1. provst Rehnhoff og frue, 2. pastor Raben og fru justitsrådinde Schouw, 3. borgmester Schouw og frue, 4. dr. Neuber og frue, 5. advokat Meyland og frue. Regnskabet blev ført af senator Andresen og efter hans død af pastor Raben. Som man ser, var direktionen indstillet på selv at virke aktivt i den gode sags tjeneste.

Tirsdag d. 19. oktober 1841 åbnede asylet så for sine små gæster – 7 ialt, og som de første børnehavebørn i Åbenrå fortjener de at nævnes ved navn. Det var:

Hans Peter og Maria Botilla Hansen, børn af daglejer Hans Peter Hansen i Ramsherred.

Wilhelm Fr. Hansen, søn af arbejdsmand Hans Hansen på Nybro.

Thomas Schultz, søn af tømrer Chresten Schultz i Ll. Pottergade.

Metta Cathrine Jensen, Carl Bøtkers kones datter af tidligere ægteskab, boende i Slotsgade.

Anna Skødt, datter af Fr. Skøds enke i Kolstrup.

Adolph Hinrichsen, søn af stolemager Peter Ad. Hinrichsen i Gildegade.

To af de børn, der var søgt om optagelse for, blev afvist: det ene var »sygt i brystet«, det andet var født udenfor ægteskab! For vor tid en uforståelig begrundelse for at nægte et barn optagelse i en social institution – datiden har uden videre accepteret den. Og dog, ikke alle gjorde det. For da der er gået en måned ansøger en af byens mest indflydelsesrige mænd, agent Bruhn, direktionen om at optage et andet uægte barn: en lille dreng, hvis invalide moder agent Bruhns datter gerne ville hjælpe med at betale de 4 sk. om ugen. Sagen cirkulerede blandt direktionen, og barnet bliver optaget, dog med den udtrykkelige tilføjelse, at det, da det drejer sig om et uægte barn, kun sker, fordi dets invalide mors sørgelige tilstand ind-

trængende taler for barnets anbringelse i asylet. Men hermed var spørgsmålet om optagelse af uægte børn rejst, og i juni 1842 optages på provst Rehnhoffs anbefaling og trods borgmester Schouws betænkelighed det tidligere afviste barn, »da asylet ikke er fuldt optaget, og man ikke har måttet afvise ægtefødte børn«. Ved senere tilmeldelser af børn født udenfor ægteskab blev spørgsmålet ikke rejst⁶).

Et lille indblik i det daglige liv på asylet giver et udkast til en instruks for forstanderinden, udarbejdet af provst Rehnhoff). I dette udkast træder hensynet til børnene i første række. Det hedder, at asylet først og fremmest har til formål at føre opsyn med børnene, således at de under en kærlig og kristen vejledning bliver opdraget til barnlig gudfrygtighed, godhed, orden og renlighed; når forstanderinden har taget imod børnene om morgenen, skal de beskæftiges med fortælling og taleøvelser, hvortil stoffet tages fra bibelshistorien, så børnene kan genfortælle det hørte. Evnen hertil skal endvidere udvikles gennem taleøvelser om kendte genstande, således at børnene samtidig får færdighed i at tale det tyske sprog. Derefter følger øvelser med tal og udenadslæren af korte rim og remser, øvelser i stavning og eftertegning af bogstaver, dog kun for de større børn. Til slut kan børnene beskæftiges med håndarbejder. Der er ikke tale om øvelser i timevis, men afvekslende kortere øvelser ind imellem leg, og undervisningen skal især være et middel til beskæftigelse. Det har tilsyneladende været i hvert tilfælde provst Rehnhoffs mening, at det hele skulle foregå på tysk, og selvom byens officielle skolesprog var tysk, kan man vel ikke se bort fra, at han har haft tanker om at benytte børnehaven i fortyskningens tjeneste.

Efter den beskedne start voksede tilgangen til børnehaven hurtigt. I april 1842 var der 17 børn tilmeldt, og man havde således overskredet det fastsatte antal. Madam Tutein havde dog ikke noget imod at tage flere børn, og man besluttede at udvide antallet til 20. Dette tal blev nået i sommeren 1842, hvorefter der i et halvt år var lukket for tilgang.

Forholdene i det første asyl hos Daniel Møller har ikke været gode, og madam Tutein klager over, at loftet i hendes værelse er utæt, og at hun lider meget af træk og fugt. Som følge af de dårlige forhold bliver hun syg, og dr. Neuber må give hende fri en time hver dag,

for at hun »efter hans anvisning kan tage bade for sin sundheds skyld«. Direktionen indser, at forholdene er utålelige, og sidst på året bliver asylet flyttet til bedre lokaler hos H. P. Hansen i Slotsgade. Samtidig sættes forstanderindens løn op fra 100 mk. til 120 mk., da hun og hendes børn lider nød, og »det er ønskværdigt at beholde hende ved skolen, som hun med flid og dygtighed har taget sig af«.

Det første års regnskab balancerede med 576 mk. 6½ sk., hvilket karakteriseredes som tilfredsstillende. Direktionen besluttede derfor for fremtiden at lade medicin ordineret af asylets læge og indtaget på asylet betale af sparekassen.

Efter at være flyttet ind i de nye lokaler kunne asylet rumme 24 børn, men i 1843 synes det at knibe med tilmeldingerne. Direktionen besluttede derfor fra 1. jan. 1844 at nedsætte kontingentet til 2 sk. om ugen, da man mente, at den svigtende tilgang skyldtes »ökonomische Bedrängnisse des kleineren Mannes«. I løbet af foråret 1844 indmeldtes da også 12 nye børn, og i 1846 er børnetallet oppe på 28, hvor det holder sig i 1847.

Alt synes således at være inde i en god og rolig gænge, men med krigens udbrud i 1848 og det stærke modsætningsforhold mellem byens dansksindede befolkningsgrupper og de slesvig-holstenske ledere af asylet var betingelserne for børnehavearbejdet ikke længere til stede. Den 31. dec. 1849 beslutter bestyrelsen med henvisning til asylets ringe søgning i den sidste tid at ophæve det fra påske 1850 og opsiges madam Tutein fra samme dato at regne⁸⁾.

I de ni år, den første børnehave i Åbenrå bestod, har den utvivlsomt haft en mission og været til gavn og glæde for mange små hjem. Dette bekræftes også deraf, at man i de følgende år flere gange forgæves søgte at få det genoprettet under andre former. Det første asyls oprettelse faldt i en tid med stigende social ansvarsbevidsthed, og dets tilblivelse må ses på denne baggrund. Det vil derimod være forkert at sætte det i forbindelse med det børnepædagogiske arbejde, som den tyske pædagog Friedrich Fröbel samtidig tog op i Tyskland, ja Fröbel selv fandt direkte, at institutioner af social eller forsorgsmæssig karakter var uegnede for hans ideer⁹⁾.

DET DANSKE ASYL 1863-65

»Hedensk Ammestue eller kristeligt Børnely?«

I efteråret 1862 fik nogle damer bl. a. fru pastorinde Leth den tanke at forsøge at oprette et asyl og gik i den anledning selv fra hus til hus for at opfordre beboerne til at tegne sig for et årligt bidrag. Der vistes dem fra alle sider stor imødekommenhed, og da en sum var tegnet, som man antog var tilstrækkelig stor til at dække de vigtigste udgifter, gav sparekassen tilsagn om et større årligt bidrag. Også ad anden vej forsøgte man at skaffe midler til oprettelsen af asylet; således gav Åbenrå Sangforening fredag den 9. januar 1863 en aftenunderholdning i teatret i Vestergade til fordel for asylet. Det rigeholdige program indeholdt bl. a. vaudevillen Abekatten, Fredmans epistel no 67 og »Ullen dullen dof«. Desværre stod anstrengelserne ikke mål med udbyttet, idet overskudet blev på ialt 36 rigsdaler.

På det tidspunkt havde asylselskabet imidlertid allerede afholdt stiftende generalforsamling på rådhuset, nemlig d. 19. nov. 1862. Her blev de foreløbige bestemmelser forelagt og vedtaget, og der blev valgt en damekomite og en herrebestyrelse. Af den samlede bestyrelse blev apoteker Worsaae valgt til formand.

Apoteker Worsaae var i 1851 kommet til Åbenrå, hvor hans ældste broder i forvejen var amtsforvalter. Apotekeren kom hurtigt til at indtage en fremtrædende plads blandt byens dansksindede, selvom han kom i modsætningsforhold til visse nationalliberale danske embedsmænd. Apoteker Worsaae har senere udførligt skildret sin tid i Åbenrå, og selv om skildringen ikke er fri for at være partisk, vil det være naturligt at lade ham selv fortælle om det videre arbejde, der ikke forløb ganske uden gnidninger¹⁰⁾. Apoteker Worsaae skriver som følger:

»Af den fælles bestyrelse blev jeg valgt til formand og skulle som sådan lede samtlige ydre anliggender. Men det var såmænd et van-

*Apoteker A. H. H. Worsaae,
Svaneapotekets opretter.
Formand for det danske asyls
bestyrelse.*

skeligt hverv, man der havde pålagt mig, og jeg fik at se, at det ikke er så ganske let at få flere damer til at blive enige. Vi havde et lille national-liberal-grundtvigiansk parti, bestående af nogle embedsmænd med deres damer og en forsvindende del af byens — mærkværdig nok — for det meste tysksindede beboere. Dette parti ville helst regere ved enhver lejlighed og ønskede ikke at tage nogetsomhelst hensyn til andres mening. Det kan ikke nægtes, at dette parti ofte gik i spidsen, når det gjaldt om at iværksætte kristelige handlinger og barmhjertighedsgerninger, og derfor ville deres modstandere gerne være så imødekommende som muligt. Partiet var imidlertid ikke i majoritet i bestyrelsen, og da det ville indsmugle en overspændt grundtvigiansk dame fra Fyn¹¹⁾ som forstanderinde for asylet, idet denne tilbød foreløbig at ville gøre arbejdet gratis, kom det til stærke og beklagelige rivninger. Vedkommende dame blev virkelig valgt med 6 mod 4 stemmer¹²⁾, men partiet, som ikke tålte nogen modstand, følte sig så fornærmet over, at tilbudet ikke blev modtaget uden indsigelse, at det tog sit forslag tilbage, og en dame fra byen blev derefter valgt¹³⁾. Flertallet i bestyrelsen mente nemlig, at det var af vigtighed at give børnene et måltid god varm mad om middagen samt at vælge en person,

som havde specielle gaver til at sørge for børnenes orden og renlighed ved siden af deres åndelige udvikling, men efter endeløse møder og rådslagninger kunne der på ingen måde skaffes enighed til veje, da partiet påstod: at vi ville etablere »en hedensk ammestue«, medens det ville have »et kristeligt børnelyst«, og sagen kom tilsidst for en generalforsamling på byens rådhus d. 20. marts 1863. Der mødte en så stor forsamling uden al hensyn til politisk sindelag, at man skulle tro, byens velfærd stod på spil, men sagen var, at man ønskede at give partiet, som ikke var afholdt, en tilrettevisning. Dette skete da også så grundigt, som vel tænkes kunne, og alle de forslag jeg, på bestyrelsens flertals vegne, forelagde for forsamlingen, blev vedtaget med stor majoritet«.

Også lokalespørgsmålet var blevet løst på tilfredsstillende måde. Gennem en annonce i »Freia« havde man fået tilbudt 2 lejligheder, der imidlertid viste sig at være uegnede. Derfor henvendte apoteker Worsaae sig den 8. jan. til kirkekollegiet og anmodede om at få organisthuset på Kirkepladsen stillet til rådighed uden vederlag indtil videre. Sagen blev behandlet på kirkekollegiets møde d. 29. jan. og videresendt til bykollegiet, der den 20. febr. bevilligede andragendet, dog med den klausul, at asylet selv skulle bekoste den indvendige vedligeholdelse¹⁴⁾.

Asylselskabet var nu en realitet, og efter statutterne havde enhver, der tegnede sig for et årligt bidrag, adgang til asylet og til at gøre bemærkninger i dets ankeprotokol. Asylet skulle udelukkende drives for frivillige bidrag, og det skulle være gratis at have børn i asylet, dog skulle der ugentlig betales 12 skilling, hvis barnet skulle have varm mad midt på dagen. Asylet skulle fortrinsvis være beregnet for arbejderbørn, og det holdtes åben fra 7 morgen til 7 aften, om vinteren dog fra 8-18.

Generalforsamlingen, der skulle afholdes hvert år i april, var selskabets højeste myndighed. Her skulle vælges en damekomite på 8 damer og en herrekomite på 3 medlemmer. Valget gjaldt et år. Hver gruppe valgte sin formand; af damerne valgtes i 1863 fru borgmester Lunn, der skulle sørge for indkøb til brug for børnenes håndarbejder. Endvidere påhvilede der alle bestyrelsesmedlemmer »den

forpligtelse at fremkalde den offentlige godgørenhed til fordel for asylet«. Tilmeldelse af børn skete til forstanderinden, men afgjordes af formanden for den samlede bestyrelse. Forstanderinden lønnedes med 260 rdl. årlig, hvoraf hun skulle udrede kost og logi til en pige. Derudover fik hun fri bolig, brændsel og lys. Der lovedes hende dog tillæg i gagen, »når selskabets midler tillod det«.

Til brug for forstanderinden vedtoges en udførlig instruks, der for-tjener at bringes i uddrag, fordi den giver et billede af forholdene og ånden på asylet:

§ 1. Forstanderinden må stedse ved et kristeligt og sædeligt levned, samt en beskeden og forstandig opførsel søge at vedligeholde det gode rygte, der udgør den første betingelse for behørigt at kunne opfylde det hende betroede hverv. Fremdeles bør hun være gennemtrængt af den inderlige menneskekærlighed, hvilken asylet skylder såvel sin oprindelse som sin fremtidige beståen, og hun må stadig have for øje, at asylets hensigt ikkun fuldstændigen kan opnåes ved, at der anvendes den størst mulige opmærksomhed på børnenes opdragelse, idet disse forskaffes en hensigtsmæssig såvel legemlig som åndelig sysselsættelse, samt derhos på enhver måde bevares for al uadvortes forstyrrende og fordærvende indflydelse.

I § 2 fastsættes forstanderindens forhold til bestyrelsen, som hun »i et og alt skal vise hørighed og lydighed«, ligesom hun »med velvilje bør modtage de erindringer, som de tilsynsførende damer gør hende med hensyn til børnenes behandling«.

I § 3 fastsættes bestemmelserne om børnenes og asylets renligholdelse. Om vinteren, bemærkes det, skal den af asylets læge bestemte varmegrad holdes i lokalet. Derefter følger de vigtige §§ 4 til 6:

»Asylet har til hensigt at danne en tilstand, hvor den barnlige natur, overladt til sin egen uskyldighed og ledet af en kærlighedsfuld og ægte kristelig moderhånd, kan antage sit første præg. Det er derfor af største vigtighed, at børnene vinder kærlighed for asylet, og det bliver forstanderindens pligt, at gøre alt, hvad der står i hendes evner, for at børnene kan befinde sig vel sammesteds. Den største del af dagen er overladt børnene til uskyldige lege og egne sysler. Forsåvidt vejrliget tillader det, gives dem adgang til den frie luft. For-

Kirkepladsen i Åbenrå omkring midten af 1800-tallet. Organisthuset, hvor asylet havde til huse 1863-65, ses yderst til venstre. (Tegning af O. v. Brüch. Klose og Martius No. 36).

standerinden bør herved ingensinde lade børnene være uden tilsyn, og det bliver hendes vigtigste som og hendes vanskeligste pligt at søge at opfatte hvert enkelt barns karakter, samt at lede det til sandhed og dyd til guds frygt og kristelig sindsstemning. (§ 5) Når børnene er samlede om morgenen, forrettes bønnen af forstanderinden og de store børn i stående stilling. Derefter afsynges en psalme, hvorpå børnene begive sig til deres plads ... derefter undervises børnene eller beskæftiges med passende håndgerning ... små sange læres og indøves daglig. (§ 6) Man venter af forstanderinden, at hun vil vide at behandle børnene så lemfældig som mulig og dog holde god orden og tugt vedlige. Hun må vogte sig for at lade sig henrive af liden-skab og stedse på en sømmelig og anstændig måde tiltale børnene og påse, at pigen iagttager det samme.¹⁵⁾

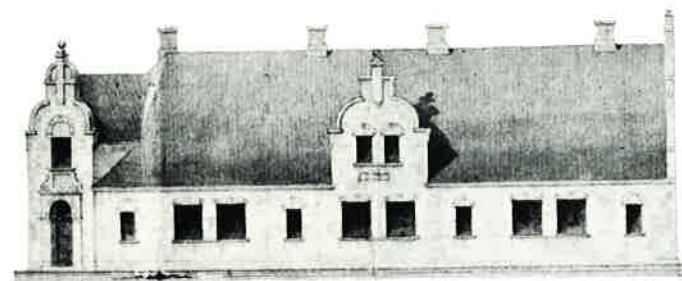
Som man ser, var »modpartiets« frygt for, at asylet skulle blive en hedensk ammetue aldeles ubegrundet, og selvom dets forslag om at give byens præster sæde i bestyrelsen ikke blev vedtaget, fik opdragelsen alligevel et udpræget kristeligt præg. Men de misfornøjede

damer nedlagde deres mandater »og tillige med deres mænd unddroge de asylet deres bistand«. Andre damer blev imidlertid valgt, og den 5. maj 1863 kunne asylet åbne med den 24 årige jomfru Elise Helena Schipper som forstanderinde og 21 tilmeldte børn i organisthuset — nu Kirkepladsen 6. Vi vil lade apoteker Worsaae selv berette om dets videre skæbne:

»Havde det kostet en hård strid at komme så vidt, fik vi den fornøjelse at se et gavnligt foretagende kaldt til live. Asylmoderen var fortrinlig skikket til at omgåes børn, og i meget kort tid vandt hun fuldstændig den mindre velhavende del af befolkningens tillid. Jeg havde min daglige gang i asylet og tilbragte mange glade timer der. Det er en bekendt sag, at børn kunne opdrage hinanden, og her havde vi rigelig anledning til at sande den gamle erfaring. Var et barn nok så uroligt og uartigt ved dets ankomst, varede det kun få dage, inden det var lige så artigt og lydigt som de andre børn. Et par gange om dagen blev der læst en bøn og sunget en psalme, og det var virkelig rørende at se de små børn udføre det med den største ro, alvor og præcision. Vort lokale blev snart overfyldt, og vi kunne ikke efterkomme alle de anmodninger, vi fik fra småfolk om deres børns optagelse.

Asylet gik sin rolige og uforstyrrede gang under krigen, men da asylmoderen senere, på grund af giftermål¹⁶⁾, ville fratræde sin stilling, og flere af damerne som følge deraf ikke længere ville være med i bestyrelsen, afgav jeg, da jeg måtte indse, at alt dér også skulle have et tysk tilsnit, kassebeholdning og regnskaber til byens borgmester Gottburgsen. Bestyrelsen gik over i den tyske provst Göttigs hænder, og tyske damer overtog den indre ledelse. Lokalet blev ombyttet med et mindre godt, og en ny, naturligvis tysk, asylmoder blev ansat, og asylet er i gang endnu«. ^{16a)}

Og apoteker Worsaae har ret: asylet er i gang endnu, thi børnehavensænet i Åbenrå idag er en direkte fortsættelse af »hans« asyl!

Den Günderothske Boligstiftelse, efter Winstrups tegning 1859.

DET GÜNDEROTHSKE ASYL 1865-1920

Den 15. sept. 1741 konfirmerede Christian VI på Frederiksborg slot den fundats, som var oprettet af den fyrstelige holstenske kammerråd Hinrich von Günderoth, hans hustru Sophia v. Saldern og hans broder den biskoppelige staldmester Ernst Christoph von Günderoth. På et dem tilhørende grundstykke havde de ladet opføre en ejendom, hvori indrettedes 4 lejligheder, hver bestående af stue og køkken. Dens formål var at tjene som fattigstiftelse, og til hver af lejlighederne blev der knyttet en præbende, en fast årlig ydelse til beboeren. Året efter lod Ernst Christoph v. Günderoth på den tilstødende grund opføre en fattigskole til 50 fattige børn i byen. Da også dennes fundats havde fået kongelig konfirmation, var den Günderothske Boligstiftelse i ejendommen Nygade 46 og den Günderothske Skolestiftelse Nygade 48 en realitet; to stiftelser, der skulle få den største betydning for den sociale forsorg i Åbenrå i almindelighed og for børneasylet i særdeleshed. Som direktion fungerede ifølge fundatserne borgmester og råd samt byens førstepræst, som administrator virkede den yngste rådmænd. Udover den oprindelige stiftelsesejendom erhvervede Boligstiftelsen i 1861 det Jepsenske hus Persillegade 1 og senere ejendommene videre ned ad Persillegades sydside, deriblandt jomfru Fannys hus, der blev købt efter hendes død 1881.

I direktionen for boligstiftelsen mødtes borgmester og provst, og her fandt borgmester Gottburgsen og provst Göttig løsningen på asylspørgsmålet, efter at apoteker Worsaae havde afgivet ledelsen.

Den 9. januar 1865 indførte borgmester Gottburgsen i direktionens nærværelse følgende referat i stiftelsens protokol¹⁷⁾:

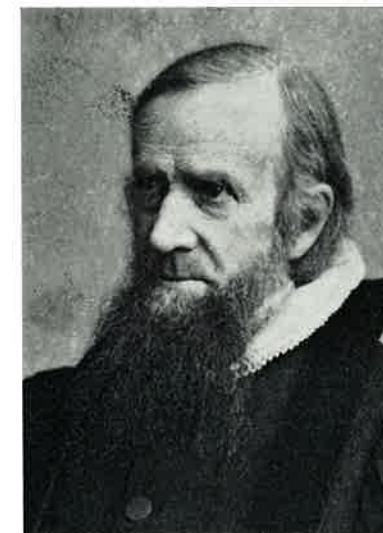
»Det blev besluttet, at det af den Günderothske Boligstiftelse købte Jepsenske hus med tilhørende gårdsplads og værksted fra påske dette år skal benyttes som asyl, d. v. s. småbørnsskole«.

I selve huset indrettedes bolig til asylbestyrerinden, og også en stue til børnene synes oprindelig at være indrettet her. I 1871 blev huset grundigt istandsat efter offentlig licitation under tilsyn af provst Göttig og rådmand Ahlmann, og den 16. marts 1875 besluttede bestyrelsen at lade baghuset udvide og ombygge indvendig for at skaffe bedre plads til asylet. Hen på sommeren var arbejdet færdigt, og asylet blev anbragt i det hus, som den dag i dag rummer en børnehaven.

I 1873 var det blevet bestemt, at uddeling af præbendeboliger skulle ske gennem bykollegiet, dog skulle besættelsen af stillingen som asylbestyrerinde som hidtil alene afgøres af stiftelsens direktion, og præbenden lægges til hendes løn. Bestyrerinden var ansat med 3 måneders opsigelse og skulle ved fratræden flytte ud af Persillegade 1 og opgive præbenden, der var på 48 dlr. årlig.

Det fremgår ikke klart af akterne, hvem der fra starten blev ansat som asylmoder, men formentlig var det kontrollør Petersens enke, der fungerede som »Hausmutter und Lehrerin« til påske 1879¹⁸⁾. Hun var dog ikke alene om børnene, men havde en ung pige som hjælperke, fra aug. 1876 var det en frk. Minna Nicolaisen, der tidligere havde stået i modehandel i Sønderborg. I prøveåret skulle hun have 80 daler årligt, derefter som andenlærerinde 240 daler, så forstanderinden har formentlig fået noget mere. Penge til driften skaffedes ved milde gaver, der blev bragt til veje af en damekomite, samt ved tilskud fra forskellig side, f. eks. bevilligede sparekassen fra 1875 800 daler årligt. Sparekassens tilskud var langt det betydeligste. På denne måde kunne driften løbe rundt uden yderligere tilskud fra stiftelsens kasse. Damekomiteen bestod i 1865 af Wilhelmine Göttig, Marie Lüders, Sophie Reuter, Marine Ulderup og Henriette Johannsen.

Som byens førstepræst førte provst Friedrich Gorrisen Göttig opsynet med asylet og varetog dets regnskab. Man tager næppe fejl ved at gætte på, at han ofte havde sin gang der og satte sit personlige præg

*Provst Göttig,
gennem mere end
25 år asylets
myndige inspektør.*

på asylet, ja i så høj grad, at man senere har villet tillægge ham æren for dets oprettelse¹⁹⁾. Provst Göttig, der var født 1813, kom i 1864 til Åbenrå som førstepræst og provst og virkede her indtil 1892, hvor han knap 80 år gammel trak sig tilbage. Han var dybt engageret i sociale spørgsmål og højt respekteret af alle kredse i byen. Om hans sociale interesse vidner, foruden gerningen ved børnehaven, oprettelsen af et fattiglegat i 1882 og af Lutherhaus i 1883. I 1890 blev provst Göttig ved sit 50 års jubilæum som præst udnævnt til byens æresborger. 91 år gammel døde provst Göttig i Åbenrå 1904.

Da kontrollør Petersens enke i juli 1878 havde besluttet at trække sig tilbage som asylmoder fra påske 1879, ansatte boligstiftelsens direktion amtsportner Leverings enke som designeret leder. Det viste sig imidlertid meget hurtigt, at hun ikke ville være den kommende opgave voksen, og den 6. november 1878 sluttede provst Göttig overenskomst med den evangelisk-lutherske diakonisseanstalt i Flensborg om at få overladt to diakonisser som asyllærerinder. I alle tjenstlige anliggender skulle de henvende sig til provsten og rette sig efter hans anvisninger. Søstrene skulle tiltræde til påske 1879 og skulle have en anstændig møbleret lejlighed, fri station og vask samt 90 mark

halvårligt. Den ledende søster rykkede ind i præbendeboligen i Persillegade 1, medens den anden blev anbragt under mere primitive forhold — først i 1912 fik diakonissestiftelsen efter adskillige henvendelser gennemført, at den anden søster også kom til at bo under tålelige forhold.

Theodor Kaftan, den senere generalsuperintendent, var fra 1873 til 1880 diakon i Åbenrå, og under ham sorterede den diakonisse, der tog sig af menighedsplejen. I 1879 forhandlede Göttig og Kaftan om oprettelsen af en fælles diakonissestation, hvor alle tre søstre kunne bo sammen under provstens tilsyn. Nogen enighed nåede man dog ikke til. Også Kaftan var stærkt interesseret i asylspørgsmål men lagde sit arbejde som sekretær ved det i 1877 stiftede »Nordslesvigsk Asyl«, der virkede rundt omkring i landsdelen²⁰).

Med fru Levering blev der i april 1879 truffet den ordning, at hun fik fribolig med petroleum til lys og tørv til varme i stiftelsen, ligesom hun og hendes børn skulle bespises af den mad, hun kogte til børnene i asylet, hvor hendes børn fik friplads. Foruden madlavningen skulle hun sørge for asylets renligholdelse og gå diakonisserne til hånde. Ved eventuelle stridigheder skulle hun rette sig efter provstens anvisninger.

Som et kuriosum skal det nævnes, at frk. Anna Møller, en kaptajnsdatter fra Åbæk, efter at være blevet uddannet på Frøbelhuset i Hamborg i 1878 havde planer om at oprette en privat børnehave i Åbenrå, men af økonomiske grunde opgav planerne. Hun blev senere ansat som håndarbejds lærerinde ved den günderothske fattigskole²¹).

Det er ikke lykkedes at få oplyst navnene på samtlige søstre, der har virket ved asylet i Åbenrå, men blandt de første var søster Marie Thiesen, der synes at have været et nervøst gemyt. I hvert tilfælde lod provst Göttig overfor forstanderinden i Flensborg et ord falde om, at han ikke ville gøre indsigelse, hvis hun blev forflyttet. Dette skete 1. oktober 1882, og i stedet for kom søster Friederike Lehmann, der var uddannet som børnehavelærerinde, hvorfor asylet i de følgende år blev benyttet som uddannelsessted for yngre søstre til børnehavergerningen. Et morsomt tilfælde, når man tænker på, at byen senere fik børnehaveseminarium. Søster Friederike får af forstanderinden det

skudsmål, at hun er dygtig og venlig, og noget bedre kan man vel ikke sige om en børnehavelærerinde.

I 1884 var forholdene ved asylet som følger¹⁹). Det blev gennemsnitlig besøgt af 70-80 børn i alderen fra 3 til 6 år; for hvert barn betaltes ugentlig 15 pf. Asylet var i sommerhalvåret åbent fra 8-12 og 13-18, i vintermånederne fra 9-12 og 13-17. De to skolediakonisser fik en præbende på ialt 144 mark årligt fra stiftelsen. Midlerne til driften skaffedes stadig ved tilskud fra sparekassen, i denne periode 800 mark årligt, og ved damekomiteens indsamling. Denne komite bestod af følgende damer: fru Göttig, fru Auguste Vollbarth, fru Cath. Voetmann, fru Anna Frellsen, fru Henr. Johannsen og fru Friederike Petersen. Damekomiteen stod også for arrangementet af en julefest, i 1865 med gaveuddeling 1. juledag kl. 17 i Skolestiftelsens sal, men som i hvert tilfælde fra 1887 og i de følgende år afholdtes i den nuværende byrådssal på Rådhuset. Salen blev kun benyttet den ene gang om året, og den særlige stemning fremkaldt af lysene, de glade børn, granduft og tørverøg fra kakkelovnen huskes endnu af mange ældre åbenråere²²). I 1889 var deltagelsen så stor, at folk længe stod og ventede på trappen, inden de kunne komme ind og høre »eine längere festliche Ansprache«, hvorefter børnene som afslutning sang en lille julesalme²³). Forsøgsvis flyttede man festen til et af byens hoteller, således i 1904 til »Hotel Stadt Hamburg«, men man vendte tilbage til rådhusalen, hvor festen fejredes helt op til Genforeningen. I festen 1904 deltog 70 børn, der samledes omkring »et strålende juletræ behængt med talløse gaver«. Provst Reuter holdt en lille tale, og børnene sang nogle salmer, hvorefter der var gaveuddeling. Festen blev overværet af nogle damer fra »Frauenverein«, der da medvirkede ved indsamlingerne.

Asylets regnskab balancerede i begyndelsen af 1880'erne med omkring 1000 mark årligt; derefter steg det langsomt, således at gennemsnittet blev ca. 1500 mk. årligt. I 1891 påførtes asylet en ny udgift, idet diakonisseanstalten indførte et årligt bidrag til moderhuset på 250 mk. beklædningspenge, et beløb, der senere med mellemrum blev sat op.

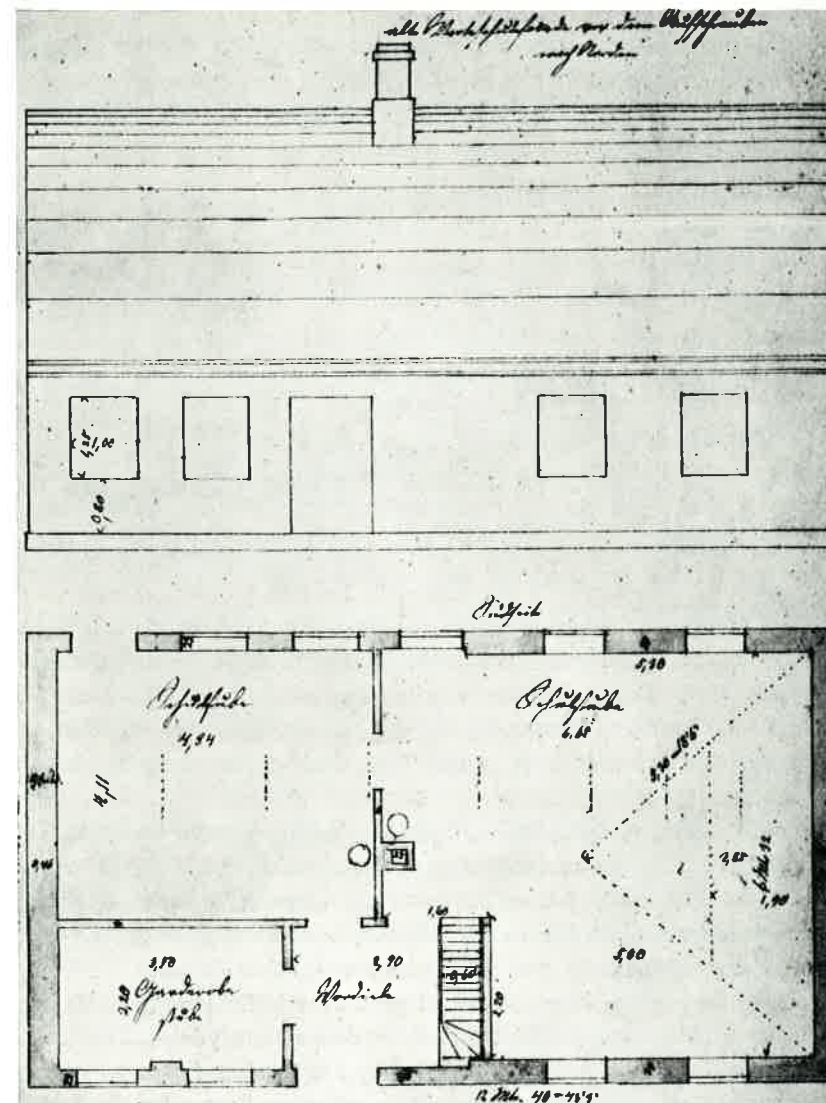
Da provst Göttig i 1892 havde trukket sig tilbage, afløstes han af førertalte provst Reuter som tilsynsførende; regnskabet blev derimod

overtaget af senator Davidsen. 1. april 1894 gjorde denne i et byråds-møde opmærksom på, at der også blev optaget børn af velhavende forældre i asylet, selvom det var beregnet for børn af den ubemidlede klasse. Efter længere diskussion blev det overdraget til provst Reuter at udarbejde regler for optagelse i asylet. Efter disse skulle børn af ubemidlede forældre have forrang, derefter børn af mindre-bemidlede, og kun hvis pladsforholdene tillod det, skulle der være adgang for børn fra mere velstående hjem. Denne bestemmelse må sees som udslag af den store søgning, asylet havde. De forhånden-værende lokaler var små og mørke og temmelig overfyldte. Hvis der udbrod sygdom blandt børnene, ville de fleste uvægerligt blive smittede, og da fysikus dr. v. Fischer-Benzon i oktober 1896 konstaterede difteritis blandt børnene, blev asylet omgående lukket. Det blev først genåbnet, efter at lokalerne var blevet nykalket.

Endelig i sommeren 1897 besluttede man sig til at udvide lokalerne, idet forstue, garderobe og trappe blev forlagt til en ny udbygning mod nord. Desuden hævedes taget 80 cm, således at vinduerne kunne gøres større, fra $1 \times 1,25$ m til $1 \times 1,80$ m. Medens skolestuerne tidligere havde været henholdsvis $19,80 \text{ m}^2$ og 40 m^2 , blev de nu $30,60 \text{ m}^2$ og $42,02 \text{ m}^2$, begge med sydvendte vinduer ud til legepladsen. Arbejdet blev udført efter tegning af J. H. Callesen. Efter ombygningen blev der anskaffet nye skoleborde, så det var en gennemgribende forbedring, der her skete – til gengæld synes der heller ikke at ske større forbedringer ved Persillegades asyl før efter kommunens overtagelse af driften i 1930.

I 1896 var søster Maria Kollek tiltrådt, og med en kort afbrydelse 1901-1903, hvor hun virkede i Lägerdorf i Holsten, kom hun til at virke i Åbenrå indtil 1. april 1933. Maria Kollek, der var født 1866 i Haderslev og uddannet på diakonissehuset i Flensborg, kunne tale både tysk og dansk med børnene og fortsatte efter genforeningen som leder af den tyske afdeling af asylet.

Ser man på anskaffelsen af legetøj i årene omkring århundredeskiftet, får man indtryk af den enkelthed, der har præget asylet. Her må det dog ikke glemmes, at en del gammelt legetøj blev skænket til asylet. Men i årene 1897 til 1907 findes følgende udgifter til legetøj: en gyngehest repareret, et billedstativ anskaffet og ligeledes 12 bibel-

Persillegades asyl for ombygningen 1897. Øverst ses bygningen fra nord og nederst en plan over de to skolestuer, garderoben og forstuen. Ved ombygningen blev skillevæggen ført igennem; garderobe og forstue forlagdes til den nye udbygning mod nord.

ske billeder opklæbet på pap, en turnstang opstillet, en eventyrbog købt, 9 børnetrillebøre og 7 skovle repareret — det var alt. Børnetallet synes, såvidt man kan se af regnskabet over den sødmælk, der daglig blev givet til børnene, at have ligget ret konstant mellem 60 og 80 børn, dog noget aftagende under den første verdenskrig.

Provst Reuter var i 1909 blevet afløst af Marcus Bade, en personlighed, der kom til at stå i et stærkt modsætningsforhold til den danske del af menigheden. At han ene mand af de nordslesvigske præster på synoden i Rendsborg i 1912 stemte imod to danske sprogtimer i skolen, tilgav man ham aldrig, og før Genforeningen forsøgte man uden held at få den internationale kommission til at fjerne ham. Efter omordningen af de kirkelige forhold fortsatte han som sognepræst for den tyske menighed i Åbenrå. Med hans indstilling til det danske sprog i skolen in mente vil man forstå, at han ikke protesterede, da diakonissehuset i Flensborg som hjælper for søster Maria sendte søster Bertha, der hverken talte eller forstod dansk, til Åbenrå. Som i sin tid provst Rehloff kunne provst Bade bruge børnehaven i sin sags tjeneste.

Med de voksende udgifter havde man opgivet at lade driften af asyllet hvile i sig selv. Indsamlingskomiteen havde nu til opgave at skaffe midler til julefesten og tøj og gaver til de fattigste børn. I 1919 bestod komiteen af fru provst Bade, fru dr. Butzbach, frk. Agnes Juhler, fru Jørgen Lorenzen, fru Elisabeth Petersen og fru dyrlæge Schmidt, Kolstrup. Sparekassen fortsatte indtil genforeningen med at give tilskud, alt efter underskuddets størrelse: I årene 1916-1919 svingede tilskudet mellem 540 og 740 mk. Fra Lüders og Voetmanns legater fik man mindre tilskud, men ellers betalte kirkekassen årligt 1000 mk., i 1919 dog 1500 mk. I maj 1920 måtte man låne 840 mk. af byen, som dog senere fik pengene tilbagebetalt. På udgiftsiden var 1000 mk. årlig til diakonissestiftelsen i Flensborg den største ydelse. Ialt beløb udgifterne sig i 1919 til godt 3550 mk. Regnskabet førtes af provst Bade personlig. Den Günderothske Boligstiftelses bestyrelse havde ingen indflydelse på ledelsen, og ved Genforeningen stod provst Bade som enerådig leder af asyllet, der nu bar navnet »Åbenrå Kirkekasses Asyl«.

DET DANSKE ASYL OPRETTES

Perioden 1920-1930.

Efter Genforeningen forblev asyllets tilstand i første omgang ganske uforandret. Sproget i asyllet var tysk, og provst Bade gjorde intet for at ændre forholdene. Da der ingen privat børnehave var i byen, var der fortsat ingen mulighed for at sende børn i dansk børnehave. I første omgang satte man sin lid til, at forholdene ville blive bedre efter kirkeforstanderskabsvalget i november 1920. Valget fandt sted den 4. november og blev en stor skuffelse for den danske befolkning, idet hvert parti fik 9 mandater, ja der blev endda afgivet flere tyske end danske stemmer. Man forsøgte under henvisning til, at valget var blevet ledet på uforvarlig vis af provst Bade, at få resultatet kasseret og omvalg udskrevet. Sagen endte imidlertid med, at der blev givet en »næse« til provsten, men valget blev ikke omstødt, og provst Bade blev indtil videre leder af kirkeforstanderskabets møder. Det var således yderst vanskelige forhold, den danske gruppe havde at virke under, men da der ikke fra tysk side blev taget noget initiativ, og man i byen begyndte at snakke om sagen, måtte man prøve selv at stille forslag om reformer. Dette skete på kirkeforstanderskabets møde d. 11. april 1921, hvor uheldigvis et af de danske medlemmer var fraværende. Som ordfører for den danske gruppe foreslog fru Marie Thomsen²⁴), at søster Bertha, der ikke kunne dansk, blev erstattet af en dansk dame, og at »det ville være rimeligt, at ledelsen af asyllet blev dansk, da vi nu engang er danske«. Der skulle efter forslaget vedblivende tales tysk med de børn, der ikke forstod dansk. Forslaget blev nedstemt fra tysk side. Efter en intern drøftelse i den tyske gruppe foreslog provst Bade, at ledelsen forblev som hidtil, men

de forældre, som ønskede det, kunne efter derom fremsat anmodning få deres børn undervist på dansk. Dette forslag blev fra dansk side karakteriseret som komisk, og man nægtede at forhandle videre om spørgsmålet. Hvis man prøver at danne sig et billede af, hvad der egentlig er sket på dette bevægede møde, må man indrømme, at der har været fejl på begge sider: provst Bade nægtede på den ene side at anerkende den nye tingenes tilstand, der gjorde en ny ledelse af asylet uomgængelig, men på den anden side synes der i den danske gruppe i høj grad at have været »nerver« på — hvilket måske er meget forståeligt.

Mødet endte med, at den danske gruppe forlangte følgende protest ført til protokols:

»Den danske fraktion nedlægger protest imod den måde, hvorpå provst Bade leder kirkekollegiets møder, da man på de møder, som provsten leder, på grund af hans udfordrende stilling til ønsker fra dansk side, altid kommer ud i politisk diskussion, hvilket umuliggør en frugtbar og værdig forhandling«.

Derefter forlod de danske medlemmer mødet.

Næste dag slog Hejmdal sagen op på forsiden med overskriften: »Provst Bade vil, at de danske forældre underdanigst skal ansøge om at få deres børn undervist på dansk i børneasylet«. Hermed var signalet givet til en lang og hæftig polemik mellem Hejmdal og Apenrader Tageblatt, der hævdede, at den danske gruppe havde bragt politik ind i sagen ved at kræve ikke blot dansktalende men også dansksindede søstre i asylet, hvilket blev benægtet af fru Marie Thomsen.

Den danske protest gik videre til stiftsøvrigheden, og den 24. april afholdt kirkekollegiet møde på Rådhuset under ledelse af den konstituerede biskop for Sønderjylland, biskop Koch i Ribe. Efter forhandlingerne fremsatte provst Bade følgende erklæring: »Jeg er af hjertet enig med hr. biskoppen deri, at det tjener menigheden bedre at tænke på fremtiden end at fortabe sig i de sidste dages begivenheder. Jeg undlader ikke at udtrykke min fuldkomne beredvillighed ... til at medvirke til, at kirkekollegiets forhandlinger kan føres i fredelig ånd«. Den danske gruppe tog udtalelsen til efterretning og erklærede sig i samme retning. Om nogen undskyldning fra provst Bade var der

ikke tale, ejheller om nogen irettesættelse fra biskoppens side, kun om en formaning til begge parter om fredelig sameksistens.

Ang. børnehaven enedes man om følgende ordning: søster Bertha erstattes af en dansk dame. Ledelsen lægges i hænderne på en bestyrelse på 3 medlemmer, hvoraf 2 vælges af kirkekollegiet efter forholdstalsvalg. Det tredje medlem vælges af bestyrelsen for den günderothske stiftelse. Det var altså en udpræget kompromisordning, man nåede frem til. Ved kirkeforstanderskabets møde den 30. maj valgtes provst Bade og pastor Edv. Juhler til asylets bestyrelse; for den günderothske stiftelse synes borgmester Fink at være indtrådt²⁵). På kirkeforstanderskabets møde den 18. juli udbad pastor Juhler sig retningslinjer for asylets drift i fremtiden, og der blev givet samtykke til også fremtidig at betale driften. De følgende møders forhandlinger blev igen vanskeliggjort af stridigheder mellem provst Bade og den danske gruppe, og først efter at menighedsrådsvalget den 22. nov. 1922 havde givet dansk flertal, kunne man igen gennemføre frugtbare forhandlinger.

Den danske afdeling var imidlertid allerede længe forinden blevet en realitet. Til brug for de danske børn havde man fået overladt den lille stue i Persillegades asyl, og fra 1. august 1921 var afdelingen i gang med børnehavelærerinde frk. Elli Møller, en datter af malermester H. Møller i Åbenrå, som leder. Frk. Møller var uddannet ved Frøbelhøjskolen i København og blev lønnet med 200 kr. månedligt, men skulle så selv sørge for varme og rengøring af lokalet, ligesom hun hentede de fjernest boende børn hver morgen ²⁶). Legepladsen var fælles, men det blev ordnet på den måde, at hver afdeling havde sin bestemte tid. I det hele taget gik samarbejdet ganske gnidningsløst.

Administrationen af børnehaven var blevet ordnet således, at provst Bade fortsat førte regnskabet og havde opsynet med den tyske afdeling, medens pastor Juhler havde opsynet med den danske afdeling. Frk. Møller aflagde regnskab overfor menighedsrådets kasserer Johs. Aschenberg, der udbetalte de nødvendige tilskud. Ved juletid lavede frk. Møller en lille udstilling af børnenes arbejder (pap- og lersløjdm. v.), børnene opførte sanglege, og forældrene var indbudt. Senere afholdt den danske afdeling sin egen julefest på Missionshotellet,

hvor også den tyske holdt sin, men på en anden dag. Den danske afdeling fik sin egen damekomite bestående af fru M. Andresen, fru H. P. Hanssen, frk. Agnes Juhler, fru Jes Tøgesen, frk. Anna Fischer, fru Richard Andresen, fru Anna Jessen, fru Johanne Mortensen og fru Marie Thomsen, der sørgede for indsamling af penge, beklædningsgenstande og legetøj.

Efter delingen af asylet tilfaldt præbenden den tyske afdeling, idet den var knyttet til søster Marias bolig. Af indtægter havde den danske afdeling kun skolepengene, mellem 50 og 100 kr. månedligt. Den tyske afdl. havde ca. 3 gange så mange børn og som følge deraf tilsvarende større indtægter. Bidraget var 50 øre om ugen, men en del børn gik gratis. I regnskabsåret 1922-23 havde det danske asyl et underskud på 1613 kr., medens det tyske kun behøvede 857 kr. i tilskud. I de følgende år skiftede forholdet dog noget, således fik det tyske asyl 1925-26 1800 kr., medens den danske afdl. klarede sig med 1700. Foruden det kontante tilskud fra kirkekassen fik man fra byen tilskud i form af mælk til børnene.

I 1922 forespurgte statens overinspektion, om man ønskede statslig anerkendelse, men sagen blev henlagt og først genoptaget af kommunen efter overtagelsen 1930.

Da frk. Møller sidst på året 1923 bebudede, at hun p. g. a. forestående giftermål ønskede at trække sig tilbage, forsøgte pastor Juhler at skaffe en diakonisse fra den danske diakonissestiftelse i København som efterfølger, men stiftelsen kunne ikke afse en søster til formålet. Først med søster Stines tiltræden 1932 kom der også en diakonisse i den danske afdeling. I stedet ansattes frk. Marie Poulsen fra 1. april 1924; hun blev dog allerede 1. august samme år afløst af Anna Damkjær Poulsen. Lønningen blev nu fastsat til 150 kr. månedligt.

I 1925 var antallet af børn i Persillegades asyl vokset så meget, at amtslægen efter syning af lokalerne erklærede, at forholdene var i strid med sundhedsvedtægterne. På menighedsrådsmødet d. 24. nov. s. å. nedsattes derfor en kommission bestående af fru Marie Thomsen, rektor Mogensen, hr. Kadorff, provst Bade og frk. Bruhn med det formål at undersøge muligheden for at overføre den danske afdl. til den Günderothske Skolestiftelses ejendom Nygade 48, og i det hele taget træffe en rationel ordning for fremtiden.

Nygade set mod syd med den Günderothske Skolestiftelses bygning, Nygade 48, til højre i midten.

Skolestiftelsens bygning havde indtil 1888 været brugt til sit oprindelige formål: fattigskole, derefter indtil Genforeningen som præparandskole. Senere havde lokalerne været benyttet til forskellige formål: udlejet som lejligheder, skolekøkken og fritidshjem. Den 7. dec. 1925 godkendte skolestiftelsens bestyrelse et udarbejdet projekt til indretning af asyl i ejendommen og besluttede at opsigte lejereren fra 1. april 1926. Omkostningerne ved forandringen, ialt godt 3000 kr., skulle betales af stiftelsen. I første omgang indrettedes kun en stue til børnene, medens de tre øvrige rum i lejligheden skulle anvendes til bolig for lederen. Skolestuen vendte mod vest og var 9,10×4,70 m stor. En legeplads med sandkasse etc. blev indrettet i gården.

Ved en lille festlighed d. 7. april 1926 blev det nye asyl indviet i overværelse af mellem 20 og 30 børn, deres mødre samt damekomiteen. Der blev serveret chokolade og kager. Fru Marie Thomsen holdt en lille tale, og en af mødrene takkede frk. Poulsen.

Et andet udslag af 5-mands komiteens virke var, at regnskabet for de to asyler fra okt. 1926 blev samlet og ført af menighedsrådets

regnskabsfører. For regnskabsåret 1927-28 balancerede regnskabet med 5262 kr. — kirkekassens tilskud var nu vokset til 4077 kr. Det var således et meget anseeligt beløb, der til dette formål blev pålignet byens borgere i kirkeskat, hvilket stiftøvrigheden ikke lod være upåtalet. Som følge heraf henvendte pastor Juhler sig den 19. okt. 1929 på menighedsrådets vegne til magistraten og anmodede byen om at overtage asylerne, »men da det drejer sig om oprindelig kirkelige institutioner, henstilles til byrådet at give de to sognepræster sæde i det evt. udvalg, der nedsættes for at bestyre asylerne«. På byrådsmødet d. 21. nov. 1929 vedtoges det i princippet at overtage driften fra 1. april 1930, og ved byrådsbeslutning af 3. febr. 1930 henlagdes asylerne under skoleudvalget, der så længe kommunen drev asylerne stod for ledelsen. Samtidig udtalte man overfor menighedsrådet ønske om, at »de herrer præster ligesom tidligere vil tilse asylerne samt være velgørenhedsforeningerne behjælpelig med at arrangere julefesterne«.

DE KOMMUNALE ASYLER 1930-1947.

Den højtidelige overdragelse fandt sted mandag d. 31. marts 1930 kl. 15,30 på asylet i Nygade i overværelse af skoleudvalget, provst Bade og pastor Juhler. Formand for skoleudvalget var borgmester Holger Fink. Som den daglige administrator i den kommunale periode kom overass. Heydenreich til at gøre et stort og værdifuldt arbejde.

Ved overtagelsen lønnedes de to ledere søster Maria og frk. Poulsen med henholdsvis 1400 og 1800 kr. årligt; for søster Maria betaltes desuden 720 kr. årligt til moderhuset i Flensborg; præbenden, der var knyttet til hendes bolig, bortfaldt ved overtagelsen. Det tyske asyl havde da 66 børn, det danske 31. Børnenes legetøj bestod af små skovle, dukkevogne, trækvogne, dukker, gynger og forskellige småting, som man ikke gjorde sig ulejlighed med at specificere ved overtagelsen. Straks efter overdragelsen fandt der betydelige nyanskaffelser sted, ligesom der hurtigt skete betydelige forbedringer ved lokalerne.

Allerede i 1929 var man begyndt at udarbejde en ny fundats for den Günderothske Skolestiftelse, men først ved et møde i bestyrelsen den 9. febr. 1931 fik den sin endelige udformning, 5. jan. 1932 blev fundatsen stadfæstet af Socialministeriet. Formålsparagraffen i den nye fundats lyder som følger:

»Stiftelsen, der benævnes »Günderoths Skolestiftelse«, har til formål uden vederlag at stille lokaler i stiftelsesbygningen til rådighed i første linje til småbørnsasyler for børn af mindrebemidlede hjem i Åbenrå købstad, samt dernæst efter bestyrelsens nærmere bestemmelse til forbedring af Åbenrå kommunes skolevæsen ud over det

Legepladsen ved Nygades asyl, fotograferet i 1930'erne, med legende børn og søster Stine i baggrunden.

lovbestemte minimum, samt til sådanne foreninger og sammenslutninger, der arbejder for god, sund og folkelig oplysning blandt ungdommen eller på anden måde virker for ungdommens dygtiggørelse«.

Der var hermed sikret børnehaven ophold i stiftelsen og åbnet muligheder for udvidelse indenfor bygningens rammer. Med Boligstiftelsen traf kommunen den ordning, at den fra 1. april 1931 årligt betalte stiftelsen 240 kr. i leje for asylet i Persillegade.

Også i kommunens tid afholdtes de traditionelle julefester for asylbørnene, og som eksempel på, hvorledes de formede sig, skal her gives et referat af festen på Missionshotellet d. 21. dec. 1930.²⁷⁾

»Det danske asyls julefest forløb på alle måder smukt. Efter at frk. Poulsen havde ført den lange kæde af syngende børn til deres pladser, og der var sunget julepsalmer, samtalede pastor Juhler med de små om juleevangeliet. Svarene lød for det meste i kor, men fornøjeligt var det for de tilstedeværende forældre og venner af asylet ud af mængden at høre et og andet barns særlig kvikke personlige svar. Efter at alle under sang var gået i kæde omkring et stort strålende juletræ, uddelte to små søde nisser gaver og godter til de betagne børn. Efter at børnene havde nydt herlighederne foran sig, sang de endnu et par julepsalmer. Pastor Juhler sluttede festen med bøn, og i fællesskab blev »Dejlig er jorden« sunget.«

I foråret 1931 havde borgmester Holger Fink en samtale med overinspektør Oluf J. Skjærbæk fra statens overinspektion for opdragelseshjemmene under Socialministeriet. Denne samtale resulterede i en skrivelse fra overinspektøren, der foreslog følgende forbedringer ved det danske asyl: indrettelse af vaskerum for børnene, indrettelse af hvilerum for de mindste børn samt anskaffelse af mere legetøj som f. eks. klodser til indendørs brug og småspande til leg i sandkassen. Endvidere påpegede han det ønskelige i, at lederen i hvert tilfælde nogle timer daglig kunne få en assistent.²⁸⁾

Også lokalt var man klar over, at det danske asyls indretning lod meget tilbage at ønske, og fra »en borger i byen«, nemlig fru Edith Fribert, indkom der d. 14. sept. 1931 til magistraten en ret detaljeret plan »til afhjælpning af de mest følelige mangler i børneasylets danske afdeling«.

Den 24. sept. s. å. vedtog byrådet at søge ministeriel godkendelse af asylerne i henhold til loven af 30. juni 1919, hvorved der skulle åbnes mulighed for at få statsstøtte til driften. Den 30. okt. valgtes derfor i overensstemmelse med de i loven foreskrevne regler en tilsynskomité, der fik følgende sammensætning: skolekommissionens formand, borgmester Holger Fink (fmd.), Fritz Jürgensen (repræsentant for værgerådet), amtslæge dr. med. Mads Michelsen, samt to repræsentanter for hver asylafdeling, nemlig fru Marie Thomsen og fru politimester Fribert, fru provst Bade og fru Marie Voetmann. Den 10. nov. foretog komiteen besigtigelse af asylerne, og d. 18. indsendtes andragendet om ministeriel godkendelse, samtidig med, at borgmesteren kunne meddele overinspektoratet, at man planlagde udvidelse af den danske afdeling og ansættelse af en uddannet medhjælper der. Fra asyelledelsens side beregnede man plads til 60 børn i den danske afdeling og 72 i den tyske, men overinspektoratet kunne kun godkende de forhåndenværende lokaler til henholdsvis 30 og 50 børn, og da man desuden efter frk. Poulsens opsigelse stod foran lederskifte i den danske afdeling, kunne overinspektoratet ikke anbefale godkendelse, som forholdene var.

Efter tilsynskomiteens indbydelse kom inspektør Eske M. Eskesen til Åbenrå til et møde d. 28. jan. 1932 med de danske medlemmer af komiteen, bestyrelsen for Günderoths stiftelse og ingeniør Niels Peter-

sen. Resultatet af mødet blev en vedtagelse af omfattende udvidelser, som magistraten allerede i dec. 31 i princippet havde vedtaget. I det danske asyl blev der foretaget ombygning, således at der nu var to lokaler til rådighed for børnene, idet frk. Poulsens stuer blev inddraget, dels til børnene, dels til bolig for medhjælperen; den tyske afdl. fik en tilbygning, og legepladsen blev sat grundigt i stand — ialt beløb reparationerne sig til 2604 kr., hvortil kom nyt inventar for 296 kr. Herefter kunne overinspektoratet godkende den danske afdl. til 70, den tyske til maksimalt 72 børn, og d. 26. apr. 1932 meddelte Socialministeriet Åbenrå kommunes småbørnsasylers godkendelse til at modtage statstilskud; første årlige tildeling på 2000 kr. blev tilstået i finansåret 1933/34, senere blev tilskudene betydeligt større. Hermed havde staten også fået tilsynspligt, hvilket bevirkede, at adskillige større eller mindre forbedringer blev gennemført i de følgende år. Statstilskudet var også meget velkomment, idet regnskabet udviste et betydeligt underskud. Betalingen var stadig 50 øre om ugen for det første barn, medens yderligere søskende gik gratis; desuden var der ikke mindre end 47 fripladser: 24 i den danske, 23 i den tyske afdl.

Den danske afdl. havde fået ny leder, idet lukassøster Stine Birch, der tidligere havde været medhjælper ved børneoptagelseshjemmet i Viborg og leder af Gentofte kommunale optagelseshjem, var tiltrådt 1. maj 1932. Søster Stine skulle i mange år komme til at gøre et stort og godt arbejde for børnene i Åbenrå. De tidligere af ungdomsforeningen benyttede lokaler blev nu indrettet til diakonissestation, hvor søster Stine fik bolig sammen med menighedsplejersken. Også i den tyske afdl. fulgte snart et lederskifte, idet diakonisse Maria Kollek 67 år gammel efter knap 35 års virke ved børneasylene i Åbenrå blev afløst af diakonisse Lydia Slaus, der tidligere havde været leder af børneasyl i Højer og Kellinghusen. Ved begge asyler var der nu ansat en hjælperke.

Ved loven af 20. maj 1933 om offentlig forsorg trådte nye bestemmelser i kraft for anerkendelse af institutioner for forebyggende børneværn, herunder børnehaver. Asylene i Åbenrå havde hidtil holdt lukket på alle folkeskolens ferie- og fridage; for at opnå statsstøtte måtte man nu afskaffe de fleste fridage og begrænse sommer-

*Daværende
kronprinsesse Ingrid
fotograferet under besøg i
Nygades asyl sammen
med søster Stine.*

ferien til 4 uger. Da det endvidere krævedes, at der udelukkende eller overvejende måtte modtages børn af mindrebemidlede forældre, optoges en statistik²⁹), der tydeligt viste, at de åbenråske børnehaver opfyldte dette punkt af bestemmelserne; og da opsynet desuden blev henlagt under tilsyn af det sociale udvalgs underudvalg for børneværnet med bistand af det tidligere valgte tilsynsråd, meddelte Socialministeriet d. 27. marts 1934 begge asylerne statsgodkendelse efter den nye lov.

Børnetallet i den danske afdl. var inde i en periode med kraftig stigning³⁰), bl. a. blev en del børn i denne tid ommeldt fra tysk til dansk afdl., og fra 1. okt. 1933 var det nødvendigt at ansætte endnu en medhjælperke her. Arbejdet var således tilrettelagt, at børnene var delt i »de små« og »de store«. De små, d. v. s. de 2 og 3 årige, legede i den ene stue under stadigt tilsyn af medhjælperne. De store, nemlig børnene i alderen 4-7 år, blev beskæftiget i den anden stue med sang og lege og småarbejder.

Stigningen i antallet af tilmeldte børn blev nu meget kraftig, i august 1934 var den danske afdl. oppe på 110 børn, og det var atter nødvendigt at tage stilling til en udvidelse af undervisningsloka-

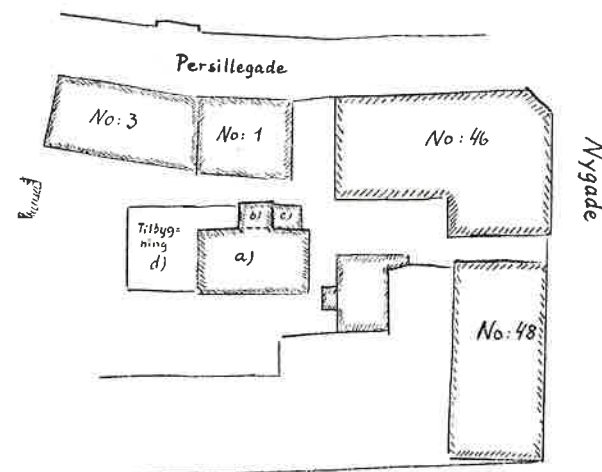
lerne. I denne anledning henvendte børneværnsudvalget sig til den Günderothske Skolestiftelse for at få den anden i stiftelsens ejendom Nygade 48 udlejede lejlighed stillet til disposition fra 1. april 1935.

Imidlertid lykkedes det at fremskynde sagen, således at udvidelsen kunne finde sted pr. 1. nov. 1934. Der blev nu indrettet et 3. lokale til børnene, og den nye lejlighed blev overladt til bolig for medhjælperne. Den danske afdl. blev derefter godkendt til maximalt 105 børn, der nu kunne deles i tre alderstrin. I både den danske og den tyske børnehave blev børnene beskæftiget efter frøbelske metoder, ligesom de dyrkede gymnastik i mindre omfang. I den tyske afdl. fik de større børn desuden undervisning i håndgerning. Montessorimateriale anvendtes ikke på nogen af afdelingerne. Legepladserne var indrettet med gynger, vipper, trapez og sandkasser; imidlertid var der her temmelig varmt og støvet om sommeren, så i sommeren 1936 ansøgte søster Stine om at få et engstykke til tumleplads for børnene. Det ønskede areal blev af kommunen anvist ved Forstalle.

Der var i de første år under kommunen sket ganske betydelige fremskridt, og denne udvikling skulle fortsætte fremover, således at begge afdelinger efterhånden blev tidssvarende. I 1937 blev de sanitære forhold forbedret ved den danske afdl., i 1938 ved den tyske, idet der opførtes en ny tilbygning, men flere andre ting trængte sig på, ligesom det blev nødvendigt at ansætte mere personale.

På første sal over den danske afdl. lå et ret stort lokale, der på det tidspunkt blev benyttet som skolekøkken. Fra 1. april 1938 lykkedes det at få køkkenet flyttet bort, så også det lokale kunne anvendes som børnehave. Den danske afdl. blev som følge heraf godkendt til indtil 140 børn. I året 1938-39 blev der ialt foretaget forbedringer og tilbygninger ved begge asylerne for over 7000 kr. Fra 1. april 1939 blev ledelsen af den tyske afdl. overtaget af børnehavelærerinde Annalise Petersen, der var uddannet på Frøbel-seminariet i Kassel.

Det var blevet dyrere at drive børnehave i de 10 år, kommunen hidtil havde stået for driften, og i 1940-41 sluttede regnskabet med et underskud på godt 18.000 kr. I skolepenge var kun indkommet 1353 kr., medens udgifterne til det glas mælk, børnene hver dag fik, beløb sig til 3791 kr. Dette medførte indsigelse fra overinspektionen,

Kortskitse over asylernes beliggenhed.

- No. 46: Günderoths Boligstiftelse.
- No. 48: Günderoths Skolestiftelse, med dansk asyl.
- No. 1: Den tidligere præbendebolig for lederen af asylet.
- a): Den oprindelige asylbygning, da tysk asyl.
- b): Tilbygningen 1897.
- c): Tilbygningen 1932.
- d): Tilbygningen 1938.

der påberåbte sig forsorgslovens bestemmelse om, at det var en betingelse for godkendelse, at det fastsatte kontingent mindst svarede til værdien af den kost, der ydedes. Da man imidlertid af sociale grunde var betænkelig ved at hæve kontingentet alt for meget, blev sagen ordnet på den måde, at børneværnsudvalget som særhjælp helt eller delvis udredte kontingentet for børn af trængende forældre. Myndigheden til at bevillige fripladser blev derefter forlagt fra forstanderinden til skoleudvalget. På denne måde kunne man nøjes med en beskeden forhøjelse af det ugentlige kontingent fra 50 til 75 øre. Antallet af fripladser var i 1941 22 hele og 28 delvise i dansk afdl., 9 hele i tysk. Kort efter blev efter henstilling fra overinspektøren den gamle ordning med fripladser til yngre søskende ophævet. Efter indførelsen af disse forandringer lod kommunen asylernes reglement trykke og uddele til hjemmene (se bilag 2).

*Søster Stine Birch,
leder af det danske asyl
i Nygade,
senere Nygades børnehave,
1932-1952.*

Den 5. sept. 1941 fik børnene sodavand og wienerbrød i anledning af 200 års dagen for stiftelsens oprettelse. Det meget store pres på den danske afdeling resulterede i oprettelsen af det nye kommunale børneasyl ved Rugkobbøl, hvorom der fortælles i et særligt afsnit. Man havde en overgang overvejet at afhjælpe pladsmanglen ved at fastsætte en indtægts- og formuegrænse for de forældre, hvis børn kunne optages, men planen blev atter henlagt. I slutningen af 1941 var 113 børn tilmeldt den tyske afdeling. Dette store antal skyldtes, at den private tyske børnehave i Skibbrogade i juli samme år var blevet nedlagt, og alle børnene henvist til det kommunale asyl. Problemet blev løst ved oprettelsen af nye private tyske børnehaver: en børnehave til 25 børn ved Haderslevvej og en børnehave til 35 børn ved Tøndervej. Den 1. april 1942 skiftede kommunens tysksprogede asyl leder, idet børnehavelærerinde Anni Janssen tiltrådte. Hun var uddannet på N. S. U. for sociale og pædagogiske stillinger i Thale i Harzen og havde tidligere ledet den tyske børnehave i Vojens.

Krigen medførte naturligvis også for asylerne vanskeligheder med brændselsforsyningen til kakkelovnene, tøj til børnene, sæbe, havre-

Nygades asyls legeplads, fotograferet først i 1940'erne. Bemærk plankeværket til venstre, der danner skel til Persillegades asyls legeplads.

gryn o. s. v., men da disse vanskeligheder ikke var noget specielt for børnehaverne, er der ikke grund til at gå nærmere ind på dem. Noget beskyttelsesrum blev der ikke indrettet, i tilfælde af luftalarm sendtes børnene hjem. Det skal dog nævnes, at damekomiteerne, der fortsatte deres uegennyttige arbejde hele den kommunale periode, gjorde et stort arbejde med at sy tøj til asylbørnene.

I begyndelsen af februar 1945 modtog kommunen meddelelse om, at den tyske værnemagt havde beslaglagt de kommunale asyler til indkvartering af tyske flygtninge. Beslaglæggelsen var oprindelig tænkt som ganske kortvarig, men den kom for disse to asyler til at vare besættelsestiden ud. Asylet ved Rugkobbøl blev derimod allerede frigivet sidst på måneden. For den kommunale tysksprogede og for de to private tyske børnehaver blev beslaglæggelsen ved skrivelse af 6. marts 1945 fra den tyske kommandant for Sydjylland gjort permanent, idet ejendomsretten under henvisning til den rigsbefuldmægtigedes forordning af 23. maj 1944 overgik helt til værnemagten.

For de danske børns vedkommende traf søster Stine i begyndelsen af marts aftale med Frelsens Hær om leje af salen Nygade 41 til asyl; børnene kunne så anvende deres egen legeplads ved siden af. I mellemtiden blev lokalerne fyldt med tyske flygtninge. Efter befrielsen kunne det danske asyl først frigives i august måned, og den 27. august 1945 blev det genåbnet efter at være blevet grundigt istandsat.

For det tysksprogede asyl var forholdene vanskeligere, og det kom aldrig til at åbne mere som tysksproget kommunalt asyl. Personalet blev afskediget fra 1. okt. 1945 og d. 30. nov. 1945 besluttede byrådet at nedlægge det sidste tysksprogede kommunale asyl i en dansk købstad. Lokalerne blev en overgang benyttet til tøjreparations- og tøjbytningscentral, senere til husvildebolig, og en overgang var der planer om at oprette en vuggestue dér, men efter en grundig istandsættelse blev de i 1946 lagt ind under den danske afdeling i Nygade, som mange af børnene i mellemtiden var blevet indmeldt i. Samme år indrettedes et lægeværelse i tilknytning til børnehaven, og læge Ernst Gabe fungerede fra 1. juli som børnehavelæge.

1. april 1947 overtog foreningen »De danske Børneinstitutioner« asylet.

OPRETTELSEN AF RUGKOBEL BØRNEHAVE

I november måned 1939 var der i det dansksprogede børneasyl i Nygade indmeldt 180 børn, hvoraf ca. 130 daglig gav møde. Asyls leder, søster Stine, havde derfor af hensyn til pladsforholdene måttet afvise flere nye børn, der søgte optagelse. Allerede i skrivelsen af 29. nov. 1938 havde overinspektionen for børneforsorgen gjort opmærksom på, at det store børnetal i det dansksprogede asyl virkede opslidende på personalet, og samtidig forespurgt, om det ikke burde overvejes at skride til opførelsen af et nyt asyl i Farversmøllevej, hvor en del store huse med lejligheder til børnerige familier var under opførelse. I aug. 1939 havde Marie Thomsen på tilsynskomiteens vegne ligeledes foreslået opførelsen af en ny børnehave ved Farversmøllevej. I skrivelsen af 30. nov. 1939 meddelte skoleudvalget endelig, at det måtte ansees for ønskeligt, at den bestående pladsmangel i det dansksprogede asyl blev afhjulpet, og at den bedste løsning ville være opførelsen af en ny asylbygning på den anførte plads.

Skoleudvalget besigtigede pladsen og lod arkitekt Niels A. Nielsen udarbejde en plan over en børnehave til 60 børn.

Da omkostningerne ved opførelsen af en sådan bygning ved en afholdt licitation viste sig at være højere end forudset — nemlig knapt 36.000 kr. alene i byggeudgifter — vedtog byrådet imidlertid i mødet d. 30. nov. 1939 at henlægge sagen indtil videre. Som en midlertidig foranstaltning blev 10 af asyls børn overvist til »Den danske Folkebørnehave« i Forstalle, hvor kommunen i 4 måneder betalte skolepenge for dem.

Rugkobbøl børnehave, fotograferet kort efter opførelsen 1941-42.

I april 1941 fremkom overinspektionen så med en fornyet, indtrængende henvendelse om at udvide det dansksprogede børneasyl, da tallet på indskrevne børn i marts måned havde været helt oppe på 194, og afgangene pr. 1. april kun beløb sig til ca. 20 børn.

Skoleudvalget måtte derfor være enig med overinspektionen i, at pladsmanglen ved den dansksprogede afdeling af børneasylet skulle afhjælpes, og rettede derfor under 24. april s. å. en fornyet henstilling til byrådet om opførelsen af en ny asylbygning ved Farversmøllevej⁸¹).

Byrådet vedtog nu forslaget, og de af stadsingeniøren udarbejdede planer indsendtes til godkendelse til ministeriet. Den 12. aug. forelå godkendelsen. Bygningen blev udformet med hovedbygning samt en mindre sidebygning som læskur. I bygningen var der forstue, to børnehaveværelser, køkken, toiletter og på 1. sal to mindre lejligheder. Byggeudgifterne ansloges til 60.000 kr. + godt 8000 til inventar, planering etc.

Den 30. maj 1941 fremsatte den tyske byrådsgruppe ønske om at få indrettet en tysksproget afdeling i den nye børnehave. Der foretoges et rundspørge blandt forældrene i kvarteret, og resultatet blev, at der kunne forventes indskrevet 71 børn til den danske afdeling, 16 til den tyske. I oktober bortfaldt spørgsmålet imidlertid p. g. a. opførelsen af en privat tysk børnehave på Tøndervej.

Til støtte for opførelsen af den nye børnehave modtog kommunen 15.000 kr. fra Komiteen for støtte til de danske børnehaver i Sønderjylland og 10.000 kr. i ekstraordinært tilskud fra Arbejds- og Socialministeriet. Ialt beløb udgifterne ved opførelsen sig til ca. 72.000 kr. Som leder ansattes lukassøster Mary Andersen, der var uddannet ved Frøbelhøjskolen i København og tidligere havde været assistent ved Samuels sogns børnehave i København og ved Nygades asyl. Som tilsynsråd udpegedes amtmandinde Ingeborg Thomsen, læge Ernst Gabe og kommunelærerinde frk. Karoline Pedersen.

Børnehaven blev højtideligt indviet tirsdag den 20. jan. 1942 med taler af skoleudvalgets formand borgmester Fink og læge Gabe på tilsynets vegne. Den følgende dag toges den i brug af de 65 tilmeldte børn. Den ene af de to lejligheder på første sal beboedes af lederen, medens den anden udlejedes mod, at lederen passede centralvarmen og pladsen omkring bygningen. Børnehaven var godkendt til 64 børn; i de følgende år nåede antallet af indskrevne børn op på over 100⁸²), men p. g. a. boligsituationen var det ikke muligt at indtage lejligheden til brug for børnehaven.

Læge Gabe virkede som tilsynsførende læge og udvidede på eget initiativ fra okt. 1943 arbejdet til også at omfatte sundhedskontrol. Det var planen at udføre arbejdet gratis til at begynde med, men efter henstilling fra Sønderjysk Lægekredsforening gik kommunen med til at betale 2 kr. årlig pr. barn + kørselsgodtgørelse. En særlig børnehavelægeordning blev udskudt for at blive ordnet samtidig med indførelsen af en skolelægeordning. Blandt de problemer børnehaven havde at tumle med, kan det nævnes, at der i 1944 blev konstateret lus hos ikke mindre end 38 af børnene, og for at bedre renligheden påtog børnehavens personale sig at bade 20-30 børn efter lukketid om eftermiddagen.

I febr. 1945 blev børnehaven for kort tid lukket p. g. a. forventet indkvartering af tyske flygtninge. Den udeblev dog, og den fine nye bygning led således ingen overlast. I okt. 1945 tiltrådte som leder lukassøster Sigrid Pedersen. Søster Sigrid, der stadig leder børnehaven, er uddannet på Frøbelhøjskolen i København og virkede fra 1940-1945 som assistent på St. Lukasstiftelsens børneoptagelseshjem »Lundegård«.

Den 1. april 1947 blev bygningen udlejet til og driften overtaget af »De danske Børneinstitutioner«.

På vej til børnehaven.

DEN PRIVATE BØRNEHAVE 1930-1938

Den 15. oktober 1930 kunne man i Hejmdal læse følgende notits: »Et længe følt savn her i byen synes nu at ville blive afhjulpet, idet den fra Haderslev kendte leder af den derværende børnehave frk. Marie Nielsen fra 1. november opretter en børnehave her i byen på Folkehjem. En af hendes lærerinder, frk. Lund, vil forestå den herved værende afdeling«.

Den korte notits fortæller intet om baggrunden for oprettelsen og det arbejde, der var gået forud. Initiativet til oprettelsen toges af en kreds af damer, deriblandt nu afdøde fru boghandler Bojesen og fru sparekassedirektør Ølgaard, og børnehaven var tænkt som en støtte for det nationale arbejde i Åbenrå. For at få råd og vejledning henvendte man sig til frk. Marie Nielsen, der drev en privat børnehave Nørregade 24 i Haderslev. Resultatet blev en aftale om, at frk. Nielsen åbnede en afdeling i Åbenrå med frk. Henny Lund, der havde gennemgået en 2 årig uddannelse på forstander Baggers Frøbelseminarium i København, som leder. Børnehaven åbnede i en stue på Folkehjem d. 4. nov. 1930 med ca. 20 børn tilmeldt, fortrinsvis fra bedrestillede hjem. Børnehaven var åben fra 8-12, børnene blev om morgenen hentet i deres hjem og igen bragt hjem om midt dagen³³).

Med åbningen af denne børnehave var begyndelsen gjort til en ny udvikling indenfor børnehavevæsenet i Åbenrå. Kendetegnende for tendensen var det, at man ikke anvendte det socialt betonedede ord »asyl« men valgte betegnelsen børnehave. Ved arbejdet med børnene lagdes der dels vægt på, at der i børnehaven levedes et dansk liv, dels på det børnepædagogiske.

Det første hold i den private børnehave fotograferet sammen med frk. Lund udenfor Folkehjem.

Børnehaven på Folkehjem var kun i virksomhed 5 måneder, nemlig til 1. april 1931. I sommermånederne holdtes lukket, og da man ikke igen kunne disponere over lokalet på Folkehjem, genåbnede børnehaven den 1. oktober 1931 i et lejet lokale i stueetagen mod vest i fabrikant Rickens ejendom Nygade 63. Værelset var 54,46 m³, med to vinduer, bræddegulv og centralvarme; desuden havde man rådighed over en forstue — med servante uden afløb — og legeplads i gården. Lokalerne godkendtes af amtslæge Michelsen for et børneantal indtil 15. Børnehaven blev drevet for privat regning og modtog ikke støtte fra amt eller kommune. Indtil 1. april 1932 blev den drevet for frk. Nielsens regning, nævnte dato overtog Frk. Lund selv ansvaret for driften. Betalingen var 6 kr. månedligt pr. barn.

Kort efter, at frk. Lund havde overtaget driften, besluttede hun sig til at søge ministeriel godkendelse for at kunne opnå statstilskud. Samtidig nedsattes en tilsynskomite bestående af fru Cecilie Ellerbek, læge fru E. Strandbygaard og lærer Th. Lund. Den 3. maj besigtigede komiteen lokalet, og ansøgning blev indsendt. Den 6. juni 1932 blev ansøgningen afslået med den motivering, at de til rådighed værende tilskud fortrinsvis var beregnet til sådanne institutioner, som modtager børn fra ubemidlede hjem, og det måtte derfor i al fald for tiden

ansees for betænkeligt at anbefale tilskud til en børnehave som denne, der kun er åben 3 timer daglig og væsentligst søges af børn fra nogenlunde velstillede hjem. Samtidig anbefalede inspektør Eskesen at søge større og bedre lokaler, så børnehaven kunne holdes åben både formiddag og eftermiddag.

Fra 1. oktober 1932 lejede man så en treværelses lejlighed i stuen samt en lille lejlighed ovenpå i Statsbanernes ejendom Forstalle 20. For at hjælpe på økonomien blev den lille lejlighed indtil videre udlejet. Lokalet i Nygade 63 blev overtaget af en privat tysk børnehave. Iøvrigt synes det nationale moment ikke at træde så stærkt frem i de første år, som man kunne vente, idet flere børn fra det tyske mindretal besøgte børnehaven. Børnetallet svingede i perioden april 1932 til marts 1933 mellem 13 og 32 børn. Frk. Lund var imidlertid ikke ganske rask, og p. g. a. hendes sygdom måtte børnehaven lukke den 13. marts 1933; på det tidspunkt var 24 børn tilmeldt. 1. maj 1933 genåbnede børnehaven med børnehavelærerinde frk. Bodil Marie Sørensen, der var uddannet på frk. Wulffs Frøbelhøjskole i København, og senere havde været ledervikar ved Folkebørnehaven i Tønder, som leder. Børnehaven var nu åben fra 9-12 og 13-15, og forældrene betalte 5 kr. månedligt. Ved genåbningen var 10 børn tilmeldt. De kunne tumle sig i 2 sydvendte stuer på henholdsvis 19,8 og 13,6 m² og i den tilliggende have. Frk. Sørensen havde desuden fra 1. okt. 1933 indrettet et fritidshjem i huset. Endnu før frk. Sørensen overtog børnehaven, forespurgte hun om muligheden for statsanerkendelse, og endelig den 27. marts 1934 kom godkendelsen i medfør af § 128 i lov om offentlig forsorg. I tilsynsrådet er nu indtrådt dr. med. Carl Meier i stedet for fru Strandbygaard. Den 1. jan. 1935 overdrager Bodil Sørensen p. g. a. giftermål børnehaven til børnehavelærerinde frk. Mie Dahl (Kirsten Marie Jensine Dahl), ligeledes uddannet ved Frøbelhøjskolen.

Efter nazismens gennembrud begynder de nationale linjer at træde tydeligt frem. I dec. 1934 får børnehaven tilskud fra Den Sønderjyske Fond: 200 kr. undtagelsesvis og en gang for alle. Den 16. april 1935 får frk. Dahl også et tilskud sammesteds fra på 200 kr., ligeledes en gang for alle. Økonomien var alligevel meget anstrengt; børnene

Et festligt indslag i børnehavernes dagligdag er børnenes fødselsdage, der altid markeres. Her fejrer man i Forstalles børnehave med flag på bordet og fødselsdagskringle en 6 års fødselsdag.

betalte nu 6,50 kr. månedlig. Kommunal støtte blev nægtet med den motivering, at man så også skulle støtte den private tyske børnehave. Men det gik alligevel.

FORENINGENS GRUNDLÆGGELSE 1938 OG DET FØRSTE ÅR³⁴⁾

I dec. 1937 blev der lagt op til en ny udvikling, idet den tilsynsførende fra overinspektoratet, M. Damgaard Thygesen, kritiserede lokalerne stærkt. Der var i de forløbne år sket en voldsom tilvækst i antallet af tilmeldte børn, således at der på dette tidspunkt var indskrevet 52 børn. Hertil var lokalerne slet ikke store nok, men asylerne havde med 140 indskrevne børn ikke plads til at aftage nogen. Det blev endvidere kritiseret, at de sanitære forhold var temmelig primitive og lederens bolig alt for lille. Den tilsynsførende sluttede med at rette en henvendelse til bestyrelsen om at skaffe bedre lokaler. Denne havde derefter en samtale med borgmester Fink, der var velvillig overfor tanken om at tilbyde en ny grund til en børnehave, men derudover skete der intet, før frøken Dahl i august 1938 gav op og tog mod tilbud om en stilling som bestyrerinde af Kolding Børneasyl. Bestyrelsen var ængstelig ved at gå videre, og den 10. oktober holdtes efter indbydelse af den da fungerende bestyrelse, hvis formand var fru amtsvejinspektør Martha Strømning, et møde på Folkehjem, hvor der nedsattes et arbejdsudvalg til undersøgelse af de former, hvorunder en fortsættelse eventuelt kunne sikres. Børnehavelærerinde frk. Mimmi Jensen. Ladegårdskov ved Gråsten, havde indvilliget i indtil videre at drive børnehaven for egen regning efter frk. Dahls afrejse den 1. nov. 1938. I arbejdsudvalget sad direktør Anthon Bundgaard, der blev valgt til formand, assistent H. Heydenreich, (magistratskontoret), kriminalassistent A. Larsen, fru Astrid Hansen, fru Nico Ludvigsen, fru Martha Strømning, fru bogholder Johansen (Fiskergade 8) og fru trafikassistent Petersen (Kolstrup 44). Dette udvalg udsendte et

*Amtskontorchef
J. P. Caspersen.
Foreningens formand
siden oprettelsen
1938.*

opråb til byens borgere om at støtte oprettelsen af en dansk børnehaveforening. Det hedder i opråbet: »I den kulturkamp, som danskheden i vor by, således som forholdene ligger, er nødt til at føre, og som dens sidste tids oplevelser ganske tydeligt har skærpet, er børnehavearbejdet af den allerstørste betydning; alle ved af erfaring, hvor afgørende indtrykkene i de første barneår er, hvor lykkeligt det er, at småbørnene vokser op i selvfølgelig fortrolighed med vore danske børnesange og lege«. Der henvises videre til, at der fra tysk side gøres et energisk arbejde for børnehavesagen, og at det derfor en national nødvendighed, at der fra det danske borgerskabs side gøres en indsats.

Der bliver nu udarbejdet vedtægter med lovene fra Gråsten og Tønder børnehaver som forbillede, og den 8. nov. afholdes stiftende generalforsamling på Folkehjem. Dir. Bundgaard oplyser her, at der i den forløbne måned er tegnet ikke mindre end 275 medlemmer af foreningen (hvilket iøvrigt giver et stærkt indtryk af den spænding, der på det tidspunkt levedes under i Åbenrå). Til bestyrelsen for den nydannede forening, der havde fået navnet »Den danske Folke-

børnehav«, valgtes amtsfuldmægtig Jes Peter Caspersen (formand), rektor ved Åbenrå statsskole I. Mogensen (næstformand), assistent H. Heydenreich (sekretær og kasserer), fru bankassistent Anna Jacobsen, fru trafikassistent M. Pedersen, fru Ellen Bjørn Hanssen og læge Ernst Gabe. Af arbejdsudvalget fortsatte således kun H. Heydenreich og fru M. Pedersen. Både Bundgaard, Heydenreich og Caspersen var på dette tidspunkt medlemmer af bestyrelsen for Åbenrå Byes Danske Samfund. Foreningen overtog fra nu af ansvaret for børnehavens drift og videre udvikling. Frk. Mimmi Jensen ansattes som den første leder.

Den 27. dec. 1938 godkendte overinspektionen for børneforsorgen vedtægterne.

Allerede den 11. nov. var der blevet afholdt bestyrelsesmøde, hvor bestyrelsen havde konstitueret sig. Det vedtoges på dette det første møde at rette henvendelse til ejeren af ejendommen — De danske Statsbaner — om istandsættelse af lokalerne. Lederens løn fastsattes til 125 kr. månedlig foruden fri bolig, lys og varme.

Henvendelsen til DSB om istandsættelse blev besvaret med en meddelelse om, at ejendommen agtedes solgt. Foreningens arkitekt fandt dog ejendommen ganske uanvendelig til fortsat brug som børnehav, og det vedtoges derfor i stedet at søge at købe en grund eller eventuelt at få en gratis grund stillet til rådighed af kommunen. Henvendelsen til byen førte ikke til noget resultat.

I samtlige børnehaver uddeles vitaminpiller til børnene. Billedet viser en sådan uddeling i Gl. Kongevejs børnehave.

Dagligt liv på skrammellegepladsen ved Tøndervejs børnehave.

UDDRAG AF FORHANDLINGSPROTOKOLLERNE 1939-1963

1939-40.

I sept. 1939 modtoges en henvendelse fra byen om optagelse af 10 børn fra asylet i Nygade, der var overfyldt. Den blev imødekommet på vilkår, at byen betalte 6 kr. pr. barn (i asylet betaltes der kun 50 øre pr. uge). På samme møde vedtoges det at anskaffe 2 Montessori pyramider og 2 do. cylindre foruden 5 kg modellervoks. Bestræbelserne for at finde nye lokaler fortsattes, og den 4. okt. blev der afgivet tilbud på køb af ejendommen Møllegade 11. Forhandlingerne strandede på spørgsmålet om omkostningerne ved udryddelse af husbukke. I samme møde vedtoges at oprette kontrakt med frk. Jensen om fast ansættelse fra 1. nov. at regne. Løn 150 kr. månedlig foruden fri bolig, lys og varme. Allerede den 25. nov. vedtoges det at byde 24.000 kr. for ejendommen Forstalle 13. Der var opnået tilsagn om tilskud på 2.500 kr. fra Komiteen til støtte for danske børnehaver i Sønderjylland samt 3.000 kr. rentefrit lån fra Åbenrå kommune. Der blev herefter handlet til 24.500 kr. med overtagelse 1. marts 1940, og efter en istandsættelse om delvis ombygning blev børnehaven flyttet hertil og åbnet den 3. maj 1940. I beretningen herom hedder det bl. a.: »Det daglige arbejde er gået uden at synes berørt af de begivenheder, der for os andre har haft en alvorlig og indgribende betydning. Frk. Jensen fortæller f. eks., hvorledes der den 9. april mødte fuldt så mange børn som ellers. Det var ligesom forældrene gerne så børnene på et sted, hvor de var fri for de mange indtryk udefra og fra stemningen i hjemmet, hvor begivenhederne vel nok hos de fleste af os lagde et sådant tryk på sindet, at selv de mindste ikke ville kunne undgå at mærke det. I børnehaven havde de et fristed, hvor alt gik sin jævne gang med arbejde og leg. Det er ganske afgjort af stor

Børnehaven, Forstalle 13, set fra havesiden.

betydning, at de mindst holdes fri for følelsen af det sjælelige pres, vi andre er kommet ind under ... vi hejser i dag for første gang det store smukke flag, som Danmarkssamfundet har givet os med ønske om, at vi ret snart må kunne hejse det i et frit og lykkeligere Danmark, end vi kan det i dag«.

1941

Den 12. sept. blev efter rektor Mogensens fraflytning fra byen fru Anna Ølgaard indvalgt i bestyrelsen. På samme møde vedtoges det at sætte maximum for indmeldte børn til 70, og at henvise andre til at vente til efter nytår. På et forældremøde d. 30. nov. oplyses bl. a., at der nu var 240 børn i danske asyler og børnehaver og 140 i de tyske. I den nye kommunale børnehave ved Rugkobbøl bliver der plads til 64 danske, og også i den tyske børnehave, der er under opførelse ved Tøndervej, bliver der plads til 64 børn. Ialt skulle der herefter være plads til 490 børn i børnehaverne af ialt ca. 700 børn i børnehavealderen.

1942

Den 4. febr. oplyses det, at man, i stedet for at udarbejde en rømningsplan, i tilfælde af luftangreb, har besluttet at foretage en midlertidig lukning af børnehaven i stedet for en midlertidig flytning. Den 27. febr. skrives der til børnesagens gode ven og støtte i Sønderjylland, overinspektør Skjærbæk, om muligheden for støtte til erhvervelse af en ejendom i den nordlige del af byen i nærheden af den nyoprettede tyske børnehave på Haderslevvej. Allerede den 2. marts kommer der et imødekomende svar. Den 5. marts må det imidlertid meddeles, at den pågældende ejendoms ejer ikke ønsker at udleje ejendommen til os. Planerne går herefter midlertidig i stå. Den 19. maj modtager vi fra hofdame Ebba Neergaard underretning om, at hendes kongelige Højhed Kronprinsessen har ydet os et bidrag på 500 kr. til vort arbejde. Den 19. maj indvælges den nytilflyttede rektor Georg Buchreitz i bestyrelsen i stedet for fru Anna Jacobsen, der ønskede at fratræde. Den 19. aug. oplyses det, at frk. Jensen p. g. a. giftermål ønsker at fratræde til 1. nov. Det vedtoges at købe en blomstervase som bryllupsgave. Desuden samlede forældrene ind til en sølvske. Den 30. okt. blev gaverne overrakt, og der blev takket fra alle sider. Som ny leder blev antaget frk. Inger Maegaard fra København på samme vilkår som frk. Jensen.

1943

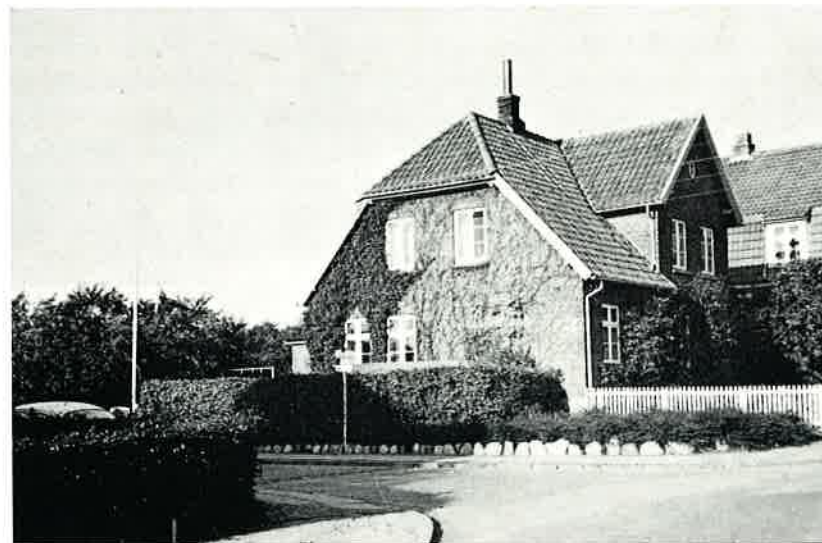
Den 17. maj oplystes, at ejendommen Gl. Kongevej 23 tilhørende overpostbud Gregersen kunne købes. På generalforsamlingen samme dag indvalgte lærer M. G. Rasmussen i bestyrelsen i stedet for fru M. Petersen; lærer Rasmussen valgtes samtidig til kasserer i stedet for H. Heydenreich, der havde bedt sig fritaget. Frk. Maegaards løn blev forhøjet til 200 kr. månedlig. Den 3. nov. blev det for at imødegå overbelægning — der var 73 børn tilmeldt — vedtaget at modtage børn om eftermiddagen for 2 kr. Det vedtoges endvidere at henstille til lejer af den lille lejlighed på første sal Forstalle 13 at søge sig en anden lejlighed for at give plads til børnene, ligesom formanden bemyndigedes til at søge at skaffe penge til køb af ejendommen Gl. Kongevej 23.

Overlærer
M. G. Rasmussen.
Foreningens kasserer
siden 1943.

1944

Den 17. maj vedtoges det at lade tillidsmændene for Åbenrå Byes Danske Samfund foretage prøvetegning af børn til den påtænkte børnehaven på Gl. Kongevej. Prøvetegningen gav til resultat, at 42 børn var interesserede, men da 21 var fra hjem over sygekassegrænsen, blev formanden d. 20. juni bemyndiget til at forhandle med overinspektør Skjærbæk om tilsagn til bistand til oprettelsen uanset dette forhold. Efter at der var opnået tilsagn om tilskud fra Komiteen til støtte til danske børnehaver i Sønderjylland på 20.000 kr. vedtages det på en generalforsamling den 12. juli at købe ejendommen Gl. Kongevej 23 og at indrette den til børnehaven. I formandens beretning hed det: Vi har en dansk og en tysk børnehaven i den sydlige del — dansk og tysk asyl og en dansk børnehaven i byens centrum — og en tysk børnehaven i den nordlige bydel. Danske børn fra denne bydel har 1½-2 km til nærmeste danske asyl eller børnehaven. Den 15. nov. toges børnehaven på Gl. Kongevej 23 i brug med frk. Gyda Petersen som leder.

Børnehaven, Gammel Kongevej 23.

1945

Den 20. marts vedtoges det at besvare en henvendelse fra frk. Anna Gydebæk om overtagelse af det af hende drevne fritidshjem på Klinkbjerg med, at foreningen som sådan ikke mente at kunne gøre det, men at bestyrelsen ville være hende behjælpelig med at danne en støtteforening for fritidshjemmet. Den 20. april oplystes det, at inspektør Damgaard Thygesen havde henstillet, at foreningen alligevel overtog fritidshjemmet, hvilket toges til efterretning. Et forslag fra læge Gabe om at indføre lægetilsyn i børnehaverne udsattes. På generalforsamlingen samme dag oplystes følgende:

»Først i febr. blev det meddelt byrådet, at børnehaven på Gl. Kongevej var beslaglagt til militært formål, og at den skulle rømmes omgående. Vi mente ikke at burde udsætte os for risikoen, at alle vore nye møbler m. v. blev taget med, og vi rykkede ud omgående. Imidlertid skete der ingen henvendelse direkte til foreningens formand, og da foreningens sekretær (kontorfuldmægtig Heydenreich på rådhuset), som jævnlig forhandler med de tyske militære myndig-

heder om beslaglæggelser, opnåede en underhåndsaftale om, at bygningen først ville blive taget, når alt andet var taget i brug, flyttede vi ind efter en halv snes dages forløb. Det forhold, at et medlem af den tyske kvindeforening »Frauenverein« pludselig en dag optrådte i lokalerne og kritiserede vore brændselsbeholdninger, var ikke helt uden indflydelse på beslutningen om at flytte ind igen. Indflytningen fulgte omgående efter underretningen herom — ud fra den betragtning, at man herefter måtte regne med, at lokalerne skulle anvendes ved den folkeretsstridige anbringelse af tyske flygtninge her i landet.« Beretningen sluttede med: »Vi tror, at dette må være det sidste år under krigsforhold, og håber, at den nærmeste tid og overgangstiden må forløbe uden alt for store forstyrrelser«.

Samme år kom de nye regler om 40 % tilskud fra stat og 30 % fra kommunen.

1946

På generalforsamlingen den 13. maj oplyses det, at det har været nødvendigt at foretage lederskifte på Gl. Kongevej, og at frk. Johanne L. Arnetoft er antaget som leder fra 1. aug. s. a. Det omtales endvidere, at der er planer om oprettelse af en vuggestue og et fritidshjem, og at bestyrelsen har påtænkt at fremkomme med et tilbud til byrådet om at overtage administrationen af kommunens asyler i Nygade og i Rugkobbøl »navnlig for derved at fjerne skellet mellem de såkaldte »Asylbørn« og »Børnehavebørnene«. Den 21. juli s. a. rettes der henvendelse til Åbenrå kommune herom.

Til bestyrelsen nyvalgte fru Camma Larsen-Ledet i stedet for fru Ellen Bjørn Hanssen.

1947

Den 4. febr. godkendtes det i bestyrelsen, at foreningen overtog driften af kommunens asyler. Foreningen fik navneforandring til »Børneringen i Aabenraa.« Der blev dog senere nedlagt protest mod dette navn fra foreningen »Børneringen i København«, og man fik derfor det noget tungt lydende navn »De Danske Børneinstitutioner i Aabenraa« i stedet for »Den Danske Folkebørnehaven i Aabenraa.«

Nygades børnehaven i dag, set fra legepladsen. Til venstre Persillegades børnehaven - sml. billedet side 41.

Der var herved givet mulighed for at overtage fritidshjemmet og til eventuelt at drive en vuggestue. Endelig vedtoges det at give hver institution et lokalt udvalg på to medlemmer foruden eet medlem, der udpegedes blandt forældrene til børn i vedkommende institution. Udvalget har til opgave at træffe afgørelser om vedkommende institutions daglige ledelse. Det har i praksis vist sig at være en såre hensigtsmæssigt foranstaltning. Det aktiverer de enkelte bestyrelsesmedlemmer, og det har bevirket, at det stadig har været muligt at drage nye kredse ind i arbejdet med de forebyggende institutioner. Det blev endelig denne dag oplyst, at byens skoleudvalg havde vedtaget at stille det tidligere tyske bibliotek til rådighed for fritidshjemmet. Ejendommeligt nok findes der ikke i protokollen nogen notits om, at foreningen har overtaget driften af fritidshjemmet. Sluttelig vedtoges det at lade indlægge centralvarme i børnehaven i Forstallé. Den 10. marts blev overenskomsten om overtagelse af de kommunale asyler og børnehaven i Rugkobbøl godkendt af en ekstraordinær generalforsamling. Formanden gjorde rede for planer om oprettelse af en

vuggestue i ejendommen Tøndervej 66. Til bestyrelsen nyvalgte fru Ellen Schmidt, Jørgensgård, i stedet for rektor Buchreitz samt yderligere to medlemmer i anledning af bestyrelsens udvidelse til 9 medlemmer. Disse var fru Ebba Danholdt, Gl. Kongevej, og byrådsmedlem fru Erna Flade. Fru Marie Thomsen redegjorde for børnehavearbejdet i Åbenrå gennem tiderne, og Buchreitz, der nu var blevet borgmester, takkede medarbejderne i kommunens børnehaver, der nu overgik til foreningen, for deres trofaste arbejde, ligesom han takkede kvindekredsen omkring asylerne. På bestyrelsesmødet efter generalforsamlingen vedtoges det at leje ejendommen Tøndervej 66 (den tidligere tyske børnehave), der var blevet beslaglagt af administrator i h. t. loven om beslaglæggelse af tysk og japansk ejendom, med indretning af en vuggestue for øje samt at anskaffe det fornødne inventar. Det vedtoges endelig at navngive fritidshjemmet »Anna Gydebæks Fritidshjem«. Den 6. maj 1947 oplyses det, at ejendommen på Tøndervej ikke har kunnet frigives — den var beslaglagt til brug for østtyske flygtninge og senere som bolig for den tidligere rektor ved det tyske gymnasium. Oprettelse af vuggestue måtte derfor stilles i bero. Det vedtoges at indføre lægetilsyn ved alle børnehaverne.

På generalforsamlingen den 29. maj 1947 godkendtes beretningen om overtagelse af kommunens børnehaver og af fritidshjemmet. Fra Sct. Georgs Gildet forelå en meddelelse om en gave på 2.000 kr. Til bestyrelsen nyvalgte læge Schrøder i stedet for læge Ernst Gabe, der var blevet ansat som børnehavelæge, og i stedet for H. Heydenreich, der havde været med fra starten, men som nu ønskede at trække sig tilbage, nyvalgte dyrlæge Mogensen. Planerne om vuggestue drøftedes påny. Lokalerne var besigtiget af inspektør frk. Damgaard-Thygesen. Der drøftedes endelig et forslag om tandlægebehandling af børnehavebørn ved skoletandlægen. Et udvalg blev nedsat.

Der er mulighed for, at foreningen kan købe ejendommen på Skolevej til fritidshjem, og Åbenrå kommune standser herefter arbejdet, indtil ejendomsforholdet er bragt i orden. Der søges en uddannet medarbejder til hjælp for søster Stine i Nygade. I nov. oplyses det, at julegavekomiteen omkring Nygade-asylet vil fortsætte sin virksomhed indtil videre — omend under noget mere beskedne forhold. Søster

Stine demonstrerer et drikkekrus af rustfrit stål til erstatning for de hidtil anvendte af porcelæn. Bestyrelsen henvender sig til Lukasstiftelsen, om det vil være muligt at få en uddannet børnehavelærerinde derfra fra 1. februar at regne. Formanden fik bemyndigelse til at undersøge muligheden for at købe Skolevej ejendommen. Rektor Gäde er nu flyttet ud af ejendommen på Tøndervej, og ejendommen må tages i brug. Det er dog nødvendigt med en meget grundig istandsættelse. Da ejendomsforholdene stadig er helt uafklarede, er det ikke muligt at foretage de ændringer, der skal til, for at den skal kunne anvendes til vuggestue, hvorfor det overvejes indtil videre at anvende den som børnehave og søge godkendelse af den som »nødbørnehave« med en midlertidig leder. Lederen af fritidshjemmet, frk. Gudrun Jensen, har sagt op på grund af forestående giftermål.

1948

Den 13. jan.: Børnehavelærerinde Ellen Roland Hansen ansættes som midlertidig leder af børnehaven på Tøndervej. Lokalerne kan lejes for 1200 kr. årligt af kommissarius, inventar lånes i Forstallé, legetøj købes for 500 kr. Håndklæder og viskestykker lånes af vuggestueudvalget, der har indkøbt dem til dette formål. Endvidere lånes der 2000 kr. af vuggestueudvalget, der har fået pengene ind ved en bazar. 2000 kr. er modtaget som gave. Overinspektionen har anbefalet, at foreningen overtager og indretter fritidshjem i ejendommen på Skolevej. Det undersøges, om det vil være muligt at få tilskud til indretning af en småbørnsafdeling til Nygades børnehave i Persillegade. På afstemningsdagen d. 10. febr. åbnes den nye midlertidige børnehave på Tøndervej. Socialministeriet godkender, at der indrettes vuggestue på Tøndervej under forudsætning af, at der foretages visse ændringer. Der er nu 38 børn i børnehaven. Frk. Grethe Mathiesen, Rødekro, antages som vikar i fritidshjemmet foreløbig til 1. april. Søster Stine har stadig ingen uddannet medhjælp, men mangler to. 6. april: Stadig ingen afgørelse med hensyn til ejendommen Skolevej. Frk. Mathiesen fortsætter som vikar indtil videre. Rugkobbøl børnehaves loves istandsat af kommunen; den har fået 24 nye stole, og 24 gamle stilles til

rådighed for Tøndervej. Et klaver indsat af byen (fra det tyske gymnasium) skal betales af børnehaven. Formanden skal ved forhandlinger i København søge at få uddannede medarbejdere til Nygade. Frk. Aase Fink godkendes som vikarleder i Forstallé under frk. Maegaards ophold i Argentina endnu en måned. Under frk. Maegaards rejse virkede fru Helga Poulsen som vikar fra 1. aug. 1947 til 31. jan. 1948, frk. Fink fra 1. febr. 1948 til 1. aug. 1948.

Generalforsamling 26. maj: Formanden mindes overassistent Heydenreich, der er afgået ved døden. Det henstilles til Aabenraa Andelsboligforening at oprette en børnehave i det nye boligkompleks Strandgården og ved Hjelmgården. Foreningen har fået 4000 kr. fra Sct. Georgsgildets børnehjælpsdag. Den 1. juni: Formanden får bemyndigelse til at købe ejendommen Skolevej 2 og til at iværksætte ombygningen. Sycentralen, der har til huse her, opsiges til omgående fraflytning. Nygades børnehave har modtaget et parti melsække, der omrykkes til håndklæder o. lg. Ombygningen af fritidshjemmet sættes igang, selvom officiel tilladelse endnu ikke foreligger. Fru Ellen Schmidt sørger for en flagstang til bygningen. Det vedtages fremtidig at afholde bestyrelsesmøder den første mandag i hver måned (og det har siden været regelen.) Fra Sprogforeningens formand Jakob Petersen er modtaget en stor pakke sangbøger til fritidshjemmet.

1949

Den 10. jan.: Det vedtages at forhøje kontingentet i børnehaverne fra 6 til 8 kr. mdl. Det vedtages at lade børnene fra Rugkobbøl, Nygade og Tøndervej komme i sommerlejr i Sct. Georgsgildets lejr i Naldtang. Gildet betaler for 6 uger. Børnehaverne afholder resten af udgifterne. Der rettes henvendelse til den Günderothske Skolestiftelse om indlæggelse af centralvarme i børnehaverne ved Nygade. Det vedtages at indkøbe kongebilleder til alle børnehaverne. Den 7. marts: Det vedtages at oprette overenskomst med Aabenraa Andelsboligforening om at drive den børnehave, der vil blive indrettet i Strandgården. Det undersøges, hvad det vil koste at få indlagt centralvarme i Gl. Kongevejs børnehave. Børnehaverne i Rugkobbøl og Nygade be-

Glade børn på ferie ved Naldtang.

klager sig over ikke at have fået tildelt sukkerkort og smørmærker for perioden febr.-maj. Den 13. sept.: Det vedtoges at ansætte frk. Roland Hansen som leder af den nye børnehave i Strandgården. Den 11. okt.: Der er givet tilladelse til installation af centralvarme i Nygade. Lokalerne på Tøndervej 66 er opsagt til fraflytning, da der skal indrettes tysk skole fra 1. nov. Andelsboligforeningen vil opbevare inventaret, indtil lokalerne i Strandgården kan tages i brug.

1950

Den 10. jan.: Det vedtages at indhente tilbud på indlæggelse af centralvarme på Gl. Kongevej og Forstallé. Den 16. febr.: Børnehaven i Strandgården tages i brug. Den 17. marts: Det vedtoges at fremsætte en skriftlig indsigelse i pressen mod, at Strandgårdens børnehave under valgkampagnen i anledning af byrådsvalget er omtalt som »luksusbetonet«. Den 19. april: Det godkendes, at børnehavelærerinde, lukassøster Ruth Værgø og børnehavelærerinde Aase Grønemose ansættes som uddannede medhjælpere i Nygade fra 1. sept. Den 2. maj: Det er godkendt, at Tøndervejs børnehave er flyttet til Strandgården. Vedtægterne ændres, således, at der gives byrådet adgang til at udpege et bestyrelsesmedlem. Til bestyrelsen valgtes amts-

Strandgårdens børnehave, set fra Kystvej.

læge Svend Ostenfeld og fru Karen Margrethe Fink i stedet for fru Ølgaard og dr. Schrøder. 9. sept. er istandsættelsen og indlægning af centralvarme ved Nygades børnehave afsluttet. Den 9. okt.: Bestyrelsen vedtager enstemmigt at søge at erhverve ejendommen på Tøndervej 66 til børnehave evt. til fritidshjem. Den 6. nov.: Rugkobbels børnehave lukkes indtil videre for tilgang, idet der er tilmeldt 85 børn.

1951

Den 8. jan.: Det vedtoges at bevillige frk. Mathiesen ved fritidshjemmet 2 års orlov fra 1. sept. for at gennemgå 2 årig uddannelse på Jysk Børnehaveseminarium i Århus. Som vikar ansættes frk. Thora Laursen. 24. maj: Fru Klara Larsen vælges til bestyrelsen i stedet for fru Erna Flade. Der er givet tilladelse til at indlægge centralvarme i Forstallé. Der optages et lån på 11.000 kr. i Sparekassen. 3. sept.: Fru Ella Helsinghoff vælges til bestyrelsen i stedet for fru Larsen-Ledet, der

har nedlagt sit mandat. Den 20. sept. afholdes ekstraordinær generalforsamling til fastsættelse af kontingentet, efter at der er konstateret et underskud på godt 8000 kr. på budgettet. Det vedtoges efter en indgående drøftelse af forhøje kontingentet fra 8 til 10 kr. mdl. Fru Larsen-Ledet henstillede, at man overvejede personalets ret til at deltage i afstemninger svarende til fast praksis i bestyrelsen, hvorefter der — bortset fra kassereren — ikke må være noget medlem af denne, der oppebærer vederlag for udført arbejde — såsom børnehavelæge, leder eller i nogensomhelst anden forbindelse. Den 1. okt.: Det vedtoges at købe ejendommen Tøndervej 66. Den 5. nov.: Det oplyses, at formanden har henvendt sig til byrådet om berigtigelse af skellet mellem Rugkobbels børnehave og byens arealer mod syd, men at dette er blevet afvist som overflødigt, fordi byen står som ejer af såvel børnehaven som det tilgrænsende areal. (Beklageligvis lod man sig nøje hermed — formandens bemærkning).

1952

Den 1. febr. fratræder søster Stine efter knap 20 års virke som leder af Nygades børnehave, hun erstattes af søster Ruth Værge. Den 21. marts: Det vedtages at søge Nygade omnormeret, således at børnetallet nedsættes. Generalforsamlingen d. 28. maj: Fru Gudrun Clausen nyvælges til bestyrelsen i stedet for fru Ebba Danholt, der ikke ønsker genvalg. Der stilles et lokale i fritidshjemmet til rådighed for Nygades skole på vilkår af, at en del af skolens legeplads udelukkende stilles til fritidshjemmets rådighed. Den 8. sept.: Fru Klara Larsen ansættes som leder af Tøndervejs børnehave, så snart den kan sættes i gang. Amtslæge Ostenfeld ansættes som børnehavelæge i stedet for dr. Gabe, der er afgået ved døden. Det viser sig, at taget på Forstallés børnehave er meget medtaget og helt må fornyes. Den 6. okt.: Læge Martin Jacobsen nyvælges til bestyrelsen, efter at amtslæge Ostenfeld er blevet ansat som børnehavelæge, medens fru E. Bo Bojesen indtræder i bestyrelsen i stedet for fru Klara Larsen. Den 2. dec. genåbnes børnehaven ved Tøndervej nu i egen ejendom, og flaget sættes.

Tøndervejs børnehave.

1953

Den 1. jan.: Fru Benedicte Munck Carlsson ansættes som assistent i Rugkobbøl børnehave. Fra 1. april sættes den månedlige betaling til 12 kr. pr. barn. I efteråret var der taget beslutning om oprettelse af et børnehaveseminarium i Åbenrå, hvilket i forbindelse med den antagne praktikforstanderindes pludselige død 8 dage efter seminariets start d. 7. jan. 1953 medførte en række omplaceringer. Søster Ruth Værge, der var ansat i Nygade, blev ansat ved seminariet med henblik på senere ansættelse som forstanderinde. Fru Klara Larsen, der skulle overtage Tøndervej, blev ledervikar i Nygade, og i stedet antoges som ledervikar på Tøndervej børnehavelærerinde Ruth Christensen til 15. febr. og derefter børnehavelærerinde Ragnhild Riis Nielsen. Børnehaven i Nygade deles igen i to selvstændige institutioner: som leder i Nygade antages børnehavelærerinde Esther Olesen fra 1. okt. og som leder i Persillegade børnehavelærerinde Grete Elise Jørgensen fra 1. juni. Den 4. maj: Det vedtages at anskaffe vimpler til samtlige børnehaver. Det vedtages at søge Nygade normeret til

mellem 65 og 70 børn istedet for 140, således at stuen imod gaden ikke regnes som grupperum men som sove- og legestue. Generalforsamling d. 27. maj: Der vedtages nye vedtægter for foreningen og dens institutioner. Efter at vedtægterne er ændret, udtræder byens repræsentant af bestyrelsen, og i stedet udpeges af byrådet en række tilsynsførende ved børnehaverne og fritidshjemmet. Til bestyrelsen nyvalgtes i stedet for dr. Martin Jacobsen og fru Karen Fink forstanderinde søster Ruth Værge og fru Birthe Wive, Strandgården. Som ledervikar ved Tøndervejs børnehave antages for tiden 1. juni til 1. okt. frk. Ellen Carlsen. Børnehaven i Persillegade ønskes gennemrepareret og ombygget. Den 7. sept.: Det oplyses, at der er stillet midler til rådighed for installation af centralvarme i Gl. Kongevejs børnehave. Nygade normeres til 67 børn, Persillegade til 35. Fru Klara Larsen overtager endelig Tøndervejs børnehave fra 1. okt. Den 2. nov.: Frk. Thora Laursen opsiger sin stilling fra 1. febr. 1954 for at overtage en stilling i København. Fru Gudrun Hansen indtræder i bestyrelsen i stedet for fru Wive, der er blevet medhjælper i Strandgårdens børnehave. 7. dec. frk. Anna Christensen ansættes som leder af fritidshjemmet i stedet for Thora Laursen fra 1. febr. at regne.

1954

Fru Benedicte Carlsson ansættes som leder i Persillegades børnehave fra 1. marts at regne. Den 22. nov. forhøjes kontingentet fra 12 til 15 kr. månedlig.

1955

Den 10. jan.: Fru Carlsson ansættes i normeret stilling fra 1. jan. at regne. 7. febr.: Det vedtoges fra 1. april at regne at anlægge et særligt regnskab for foreningen og at opkræve et administrationstilskud fra de enkelte institutioner. 22. marts: Socialministeriet har godkendt, at 2 lokaler i Nygade lydisoleres. 26. maj: Generalforsamling. Der rejses spørgsmål om oprettelse af fritidshjem i Rugkobbølkvartret. Trangens størrelse vil blive undersøgt. I stedet for fru Helsinghoff vælges lærer Herman Hunger til bestyrelsen. Kontingentet i Persillegade fastsættes til 8 kr. ugentlig. 13. juni: Det vedtoges at

Persillegades børnehave, beregnet for børn indtil 3 år, set fra Nygades legeplads, der kun er skilt fra ved det lave stakit.

foretage en omfattende istandsættelse af børnehaven i Persillegade. 12. sept.: Det vedtoges at tilbyde Sct. Georgsgildet at købe Naldtanglejren, som Gildet agtede at afhænde.

1956

Den 21. marts: Mødet indledes med, at man mindes stadsdyrlæge Kai Mogensen, der efter kort tids sygdom var afgået ved døden. Fru Lisbeth Mogensen indvalgte i hans sted i bestyrelsen. Den 7. april: Handelen med Sct. Georgsgildet er gået i orden, midler skaffet, og lejren overtages. Administrationsandelen fastsættes til 2 kr. pr. normeret barn. 31. maj: Generalforsamling. En foreløbig undersøgelse af behovet for et fritidshjem tyder på, at der er et sådant behov. Der ville nu blive udsendt spørgeskemaer til samtlige forældre i kvarteret med børn i og under skolepligtig alder. Det blev på generalforsamlingen oplyst, at ca. 40 pct. af alle børn i Åbenrå besøger børnehaven. 20. juni: Bestyrelsesmøde i Naldtanglejren. Der tilrettelægges program for 8 jugoslaviske børnesagsarbejdere til efteråret. 3. sept.: Den store

kastanie i gården til Nygades børnehaven er faldet under en storm. Der plantes en lind som afløser.

1957

Formanden får bemyndigelse til at forhandle med Kolstrup Boligforening om oprettelse af et nyt fritidshjem i forbindelse med boligbyggeriet i Jernbanegade til afløsning af ejendommen på Skolevej, hvis legeplads i længden er ganske utilfredsstillende. Der er en chance nu for at få en virkelig hensigtsmæssig bygning. 11. febr.: Det vedtages at søge om tilladelse til at bygge et nyt fritidshjem efter arkitekt Max Boje Rasmussens tegning i tilslutning til byggeriet i Jernbanegade-Ny Klinkbjerg. 1. april: Fru Elisabeth Mogensen ønsker at udtræde af bestyrelsen. Fru Karen Margrethe Fink, der atter er flyttet til byen, vælges i stedet. 29. maj: Generalforsamling. Det oplystes, at undersøgelsen af behovet for et fritidshjem i Rugkobbøl ikke havde vist tilstrækkelig tilslutning. Sagen blev herefter foreløbig henlagt. Til bestyrelsen nyvalgte bankprokurist Hans Iwersen i stedet for fru Elisabeth Bo Bojesen. 7. okt.: Overinspektionen tiltræder forslaget om oprettelse af et nyt fritidshjem ved Jernbanegade.

1958

Den 11. marts: Formanden bemyndiges til at forhandle med Arbejderbo om forretningsførelsen for det nye fritidshjem under opførelsen. 29. maj: Generalforsamling. Lærer Karsten Gade nyvalgte til bestyrelsen i stedet for Herman Hunger. Der meddeltes bemyndigelse til at købe grund ved Ny Klinkbjerg, til at opføre det nye fritidshjem og til at optage de i den anledning fornødne lån. 1. sept.: Der ned sættes byggeudvalg for fritidshjemmet (fru Ellen Schmidt, Karsten Gade, formanden og kassereren). Den 13. nov.: Det første spadestik på det nye fritidshjems grund foretages af John (barn i fritidshjemmet og søn af en af de første elever) på hjemmets 25 års fødselsdag.

1959

Den 9. febr.: Fru Ingeborg Bruhn, Rugkobbølhus, indtræder i bestyrelsen i stedet for fru Gudrun Clausen, der har bedt sig fritaget for

Interior fra „Anna Gydebæks Fritidshjem“.
Fotograferet kort efter indvielsen d. 28. aug. 1959.

hvervet. 6. april: Der rettes henvendelse til byen om lydisolering i Rugkobbøl. 11. maj: Fru Benedicte Carlsson ansættes som ledervikar i Strandgårdens børnehave under Ellen Roland Hansens ophold på årskursus. Marie Ottesen bliver ledervikar i Persillegade. Den 20. maj: Det vedtoges at sælge ejendommen Skolevej. Der behandledes en plan om indretning af toilet på 1. sal i Nygade og ombygning af det i stueetagen. Den 28. aug.: Det nye fritidshjem tages i brug ved en stor og smuk højtidelighed. Det kostede 180.279,45 kr.; der foreligger en lille besparelse i forhold til overslaget. 8. okt.: Møde med byplansudvalget og stadsingeniøren i anledning af, at man ønsker at inddrage en del af legepladsen til Rugkobbøl børnehave til socialt boligbyggeri. Det lykkes ikke at forhindre dette uanset tidligere aftale om, at skelforandring i tingbogen var erklæret for overflødig og kun derfor frafaldet, men det blev lovet, at man ville tage størst mulig hensyn til børnehavens interesser. 30. nov.: Direktoratet bevilliger midler til ombygning af toiletterne i Nygade.

Fra legepladsen ved
Strandgårdens børnehave.
Bemærk frøbelhave og
skrammellegeplads.

1960

Den 20. febr.: Strandgårdens børnehave fylder 10 år. Forældremøde. 1. marts: Taksterne forhøjes til 25 kr. for det første barn, 18 for de følgende. Varm mad 10 kr. mdl. 7. marts: Tøndervejs børnehave lydisoleres. 2. maj: Legepladsen til Forstalle udvides ved tilkøb af jord fra byen. 20. juni: Frk. Maegaard optaget på årskursus. Bodil Rostgaard Andersen antaget som vikar. September: Fru Erna Flade, der dels havde været almindeligt bestyrelsesmedlem og senere byens repræsentant i bestyrelsen, afgår ved døden efter lang tids sygdom. I stedet er efter aftale med foreningen valgt formanden for børneværnsudvalget, Georg Johansen.

1961

Den 13. marts: Det vedtoges at tilslutte børnehaven på Tøndervej til fjernvarmecentralen. 24. maj: Generalforsamling. Fru Ellen Schmidt afgår. Fru Mathea Iversen nyvælges. 4. sept. Esther Olesen, Nygade,

opsiger sin stilling på grund af forestående giftermål. Det vedtages at forhøje kontingentet til 30 kr. mdl. 9. okt.: Bodil Rostgaard Andersen ansættes som leder fra 7. dec. at regne i stedet for Esther Olesen. 4. dec.: Spørgsmålet om behovet for et fritidshjem i Rugkobbekvarteret optages til fornyet undersøgelse.

1962

8. jan.: Der rettes henvendelse til byrådet om en grund til fritidshjemmet i Rugkobbek. 12. febr.: Lederen af Strandgården, Ellen Roland Hansen, har indgået ægteskab og opsiger sin stilling til fratrædelse snarest muligt — helst 1. marts. Som vikar ansættes fru B. Carlsson. Fru Brunsnæs bliver ledervikar i Persillegade. 5. marts: Fru Carlsson ansættes som leder i Strandgårdens børnehaven fra 1. marts. Amtslæge Ostenfeld ønsker at fratræde sin stilling som børnehavelæge fra 1. juli. Fru Klara Larsen søger optagelse på årskursus. Fru Falck ansættes som vikar. Der er tegnet 39 børn i skolealderen og 32 i børnehavealderen til et nyt fritidshjem i Rugkobbek. Byen spørges, om det kan anbefales, at et sådant hjem oprettes. 7. maj: Det tiltrædes, at byrådsmedlem fru Anna Knudsen tiltræder bestyrelsen som byens repræsentant i stedet for Georg Johansen. Skolelæge fru Unnerup ansættes som børnehavelæge. 1. okt.: Der foreligger en plan til regulering af legepladsen til Nygades og Persillegades børnehaver. Overslag 13.950 kr. 5. nov.: Det vedtoges at forhøje kontingentet til 35 kr. mdl. 3. dec.: Det konstateres, at børnehaverne alle er overbelagte, og at det er særlig galt i Nygade. Nogle børn herfra søges henvist til Strandgården. De nu gældende love vedtages, se bilag 3.

1963

14. jan.: Fru Unnerup opsiger stillingen som børnehavelæge. 4. marts: Det vedtoges at rette henvendelse til byen om køb af Kolstrup 4 til opførelse af en børnehaven for småbørn og andre børn. Lægerne Chr. Schmidt og fru Budde ansættes som børnehavelæger. 8. april: Byen indforstået med at sælge Kolstrup 4 til foreningen. 6. maj: Søster Sigrid Pedersen optaget på årskursus 1963-64. Hanne Hedegaard vikarierer. Der foreligger godkendelse af, at legepladsen til Nygades og Persillegades børnehaver omlægges.

BESTYRELSESLEDERER Gennem de 25 år

Amtskontorchef J. P. Caspersen* fra 8. nov. 1938.
Læge Ernst Gabe fra 8. nov. 1938 til 29. maj 1947 (derefter børnehavelæge til sin død 27. juli 1952).
Fru Ellen Bjørn Hanssen fra 8. nov. 1938 til 13. maj 1946.
Assistent H. Heydenreich fra 8. nov. 1938 til 29. maj 1947 (død 6. juli 1947).
Fru bankassistent Anna Jacobsen fra 8. nov. 1938 til maj 1942.
Rektor I. Mogensen fra 8. nov. 1938 til sept. 1941.
Fru trafikassistent M. Pedersen fra 8. nov. 1938 til 17. maj 1943.
Fru Anna Ølgaard fra 12. sept. 1941 til 2. maj 1950.
Overlærer M. G. Rasmussen* fra 17. maj 1943.
Rektor Georg Buchreitz fra 19. maj 1942 til marts 1947.
Fru Ellen Schmidt, Jørgensgård, fra 10. marts 1947 til 24. maj 1961.
Fru Ebba Danholt, Haderslevvej, fra 10. marts 1947 til 28. maj 1952.
Fru Erna Flade fra 10. marts 1947 til 24. maj 1951 (død 2. sept. 1960).
Dyrlæge Kai R. Mogensen fra 29. maj 1947, død 24. febr. 1956.
Læge P. Schrøder fra 29. maj 1947 til 2. maj 1950.
Amtslæge Svend Ostenfeld fra 2. maj 1950 til 6. okt. 1953 (derefter børnehavelæge).
Fru Karen Margrethe Fink*, Jørgensgård, fra 2. maj 1950 til 27. maj 1953 og igen fra 1. april 1957.
Fru Klara Larsen fra 24. april 1951 til 6. okt. 1952 (derefter leder).
Fru Camma Larsen-Ledet fra 13. maj 1946 til maj 1951.
Fru Ella Helsinghoff, Løgumklostervej 9, fra sept. 1951 til 26. maj 1955.
Fru Gudrun Clausen, Engvej 12, fra 28. sept. 1952 til 2. febr. 1959.
Fru E. Bo Bojesen fra 6. okt. 1952 til 29. maj 1957.
Læge Martin Jacobsen fra 6. okt. 1952 til 27. maj 1953.
Forstanderinde, lukassøster Ruth Værge* fra 27. maj 1953.

Fru *Birthe Wive*, Strandgården, fra 27. maj 1953 til 2. nov. 1953 (an-
taget som medhjælper).

Fru *Gudrun Hansen**, Tøndervej 185A, fra 2. nov 1953.

Fru *Lisbeth Mogensen* fra 21. marts 1956 til 1. april 1957.

Lærer *Herman Hunger* (nu Århus) fra 26. maj 1955 til 29. maj 1958.

Bankprokurist *Hans Iwersen** fra 29. maj 1957.

Lærer *Karsten Gade** fra 29. maj 1958.

Fru *Ingeborg Bruhn**, Rugkobbøl, fra 9. febr. 1959.

Fru *Mathea Iwersen**, Kystvejen, fra 24. maj 1961.

* Bestyrelsen i dag.

LEDERE VED DE OMTALTE BØRNEHAVER I ÅBENRÅ

1841–1850 og 1863–1963.

Sparekassens asyl: 1841–1850: *Helena Johanne Tutein*

Det danske asyl på Kirkepladsen:

1863–1865: *Elise Helena Schipper*

Det günderothske asyl, Persillegade 1:

1865(?)–1879: Kontrollør Petersens enke

1879–1882: søster *Marie Thiessen*

1882–1895: søster *Friederike Lehmann*

1895–1896: søster *Amanda Raabe*

1896–1900: søster *Maria Friederike Kollek*

1900–1903: søster *Margrethe*

1903–1933: søster *Maria Friederike Kollek*, fra

1921 kun leder af den tyske af-
deling, se side 77

Den danske asylafdeling, Persillegade 1:

1921–1924: *Elli Møller*

1924 : *Marie Poulsen*

1924–1926: *Anna Damkjær Poulsen*

Det danske asyl, Nygade 48:

1926–1932: *Anna Damkjær Poulsen*

1932–1947: lukassøster *Stine Birch*

Nygades børnehavn:

(normeret til 67 børn) 1947–1952: lukassøster *Stine Birch*

1952–1953: lukassøster *Ruth Værge*

1953–1961: *Esther Olesen*

1961— : *Bodil Rostgaard Andersen*

*

Den tyske asylafdeling, Persillegade 1:

(1903)–1933: søster *Maria Friederike Kollek*

1933–1939: søster *Lydia Slaug*

1939–1942: *Annalise Petersen*

1942–1945: *Anni Janssen*

Det tyske asyl nedlagt.

Fra 1946–1953 underafdeling af Nygades børnehavn, derefter gen-
oprettet som selvstændig børnehavn:

Persillegades børnehavn:

(normeret til 35 børn) 1953–1954: *Grethe Elise Jørgensen*

1954–1962: *Benedicte Carlsson*

1962— : *Astrid Hansen*

Den danske Folkebørnehavn:

Folkehjem: 1930–1931: *Henny Lund*

Nygade 63: 1931–1932: *Henny Lund*

Forstalle 20: 1932–1933: *Henny Lund*

1933–1935: *Bodil Marie Sørensen*

1935–1938: *Mie Dahl*

1938–1940: *Mimi Jensen*

Forstalle 13: 1940–1942: *Mimi Jensen*

(normeret til 43 børn) 1942— : *Inger Maegaard*

Rugkobbøl børnehavn:

(normeret til 55 børn) 1942–1945: lukassøster *Mary Andersen*

1945— : lukassøster *Sigrid Pedersen*

Gammel Kongevejs børnehave:

(normeret til 30 børn) 1944–1946: *Gyda Petersen*
1946— : *Johanne L. Arnetoft*

Tøndervejs børnehave, senere Strandgårdens børnehave:

Tøndervej: 1948–1950: *Ellen Roland Hansen*
Strandgården: 1950–1962: *Ellen Roland Hansen*
(normeret til 39 børn) 1962— : *Benedicte Carlsson*

Tøndervejs børnehave:

(normeret til 30 børn) 1952— : *Klara Larsen*

Anna Gydebæks Fritidshjem:

(normeret til 50 børn) Fra oprettelsen den 13. novbr. 1933-1947:

Anna Gydebæk
1947–1948: *Gudrun Jensen*
1948–1950: *Grethe Mathiesen*
1950–1954: *Thora Laursen*
1954 : *Anna Christensen (nu gift Løbner-Hansen)*

Som repræsentanter til bestyrelsen har efter forhandling med Åbenrå byråd været udpeget følgende:

1950–1953: Byrådsmedl. *Thora Hammerich*
(fra 1953–1959 alene en tilsyns-
ordning)
1959–1960: Byrådsmedl. *Erna Flade*
1960–1962: Byrådsmedl. *Georg Johansen*
1962— : Byrådsmedl. *Anna Knudsen*

De nuværende
ledere af
institutionerne

Frk. Bodil Rostgaard Andersen, leder af Nygades børnehave.

Frk. Astrid Hansen, leder af Persillegades børnehave.

Frk. Inger Maegaard, leder af Forstalles børnehave.

Soster Sigrød Pedersen, leder af Rugkobbøl børnehave.

Frk. Johanne L. Arnetoft, leder af Gammel Kongevejs børnehave.

Fru Benedicte Carlsson, leder af Strandgårdens børnehave.

Fru Klara Larsen, leder af Tøndervejs børnehave.

Fru Løbner-Hansen, leder af „Anna Gydebæks Fritidshjem“.

NOTER OG HENVISNINGER

1) Se Åbenrå byarkiv 239 c, LA, brev af 26. juli 1839 fra provst Paulsen til Neuber. 2) Om Sparekassens forhold i alm., se Sparekassens jubilæumsskrift v. H. Hejselbjerg Paulsen, 1943, om asyllet, p. 92 ff. 3) Omtales ikke i stamtavlen over slægten Tutein i Patriciske slægter, bd. 1 (1891). 4) Regeln welche rücksichtlich der in die Apenrader Warteschule aufgenommenen Kinder zu beobachten sind, Åb. byark, 239 c. LA. 5) Bestimmungen für die Eltern, deren Kinder die Kleinkinderschule besuchen. Sparekassens arkiv no. 17. Vedtaget af direktionen 25. juli 1842. 6) Børnenes tilmeldelsessedler med direktionens bemærkninger, Sparekassens arkiv »Sager vedr. veldædige formål«. 7) Se Åb. byark. 239 c. LA. 8) Hun blev dog boende i byen og døde 78 år gl. 26. febr. 1880 i Kolstrup. 9) Grue Sørensen: Opdragelsens historie III (1959), p. 69-70. 10) Apoteker Worsaaes dagbøger findes i det Kgl. Bibl. Ny kgl. sml. 1762, fol. 11) Ved navn fru Bolwig. 12) Ved bestyrelsesmøde 16. jan. 1863. 13) Elise Helena Schipper, født i Åbenrå 1839 som dtr. af kunstdrejer Jürgen Fr. Schipper og hustru Anna Cathr., f. Bahnsen. 14) Åb. byark. XVII 228 c. LA. 15) Se 7). 16) Viet Åbenrå 14. jan. 1866 til Jes Chr. Bahnsen. 16a) Af annonce i Freia 27. nov. 1865 fremgår det, at bl. a. følgende damer i dansk tid havde stået for juleindsamlingen: Cathrine Hasselriis, Marie Hundevadt, Marie Marcusen og Sophie Kornemann. 17) Protocoll über das Günderoth'sche Armenhaus in Apenrade 1751 (rådhuset). 18) Akten der Kirchenprobstei Apenrade betreffend Warteschule und Gemeindeschwesterstation (rådhuset I, 21). 19) Verwaltungsberichte der Stadt Apenrade 1882-1884, p. 44. 20) Nordslesvigsk Asyl 1877-1927 v. C. M. Jensen, Erlev, p. 11 f. 21) Ansøgning af 23. marts 1884, akter vedr. Günderothske Skolestiftelse 1873-1918 (rådhuset I, 13, 5). 22) Efter meddelelse af fhv. kommunaldirektor J. Christensen, Åbenrå, hvis oplysninger og hjælp i det hele taget har været af den største betydning for udarbejdelsen af dette afsnit. Festen afholdtes som regel en af de sidste dage før jul. 23) Apenrader Anzeiger 23. 12. 1889. 24) En søster til den senere amtslæge Mads Michelsen. 25) I tidsrummet 10. maj 1916 til 17. maj 1926 er forhandlingerne for den Günderothske Boligstiftelses direktion indført i magistratsprotokollen. Om noget valg til asylkomiteen findes ingen indførsel i magistratsprotokollen, men da borgmesteren var formand for stiftelsen, har han kunnet repræsentere denne. Borgmester Fink var samtidig medlem af kirkeforstanderskabet, og det fremgår af mødereferaterne, at han har gjort rede for forholdene ved asyllet (Hejmdal 18. 7. 1921). 26) Oplysningerne om starten er venligst meddelt af frk. Møller, nu fru boghandler Rasmussen, Nykøbing S. 27) Hejmdal 22. 12. 1930. 28) Materialet til dette afsnit findes i Åbenrå bys arkiv: Acta vedr. de kommunale børneasyl i Nygade og Persillegade (rådhuset). 29) Forsørgernes stilling var pr. 1. sept. 1933:

	da. afdl.	ty. afdl.
ufaglærte arbejdere	41	27
faglærte arbejdere	15	23

	da. afdl.	ty. afdl.
funktionærer i underordnet stilling	2	2
selvstændige håndværkere og handlende	3	6
enker eller fraskilte	5	0
ugifte mødre	1	2
andre	0	1

30) Asylernes gennemsnitlige børnetal:

	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
dansk:	43,7	47,0	63,9	66,8	76,0	80,3	103,7	109,9	114,2
tysk:	52,1	50,2	47,0	42,6	44,0	39,6	35,4	24,7	29,5

	1941	1942	1943	1944	1945
dansk:	119,1	101,2	101,2	79,6	78,4
tysk:	59,9	43,2	52,0	32,2	

Antal af indskrevne børn pr. 31. dec.:

	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
dansk:	71	89	115	114	136	140	162	167	179
tysk:	72	71	72	72	70	63	53	41	53

	1941	1942	1943	1944	1945
dansk:	181	149	139	126	158
tysk:	106*)	70**)	70	66	

*) Det store antal skyldes nedlæggelsen af den private tyske børnehave i Skibbrogade, hvorfra alle børnene blev henvist til asyllet.

**) Tallet skyldes, at nye tyske børnehaver på Haderslevvej og Tøndervej nu er taget i brug.

31) Borgmesterens redegørelse til byrådet, Åbenrå kom. Acta vedr. det kommunale børneasyl ved Rugkobbøl. Fra dette akthæfte på rådhuset stammer oplysningerne til dette afsnit.

32) Børnetallet ved Rugkobbøl asyl:

	1. april 1942	1. dec. 1942	1943	1944	1945
tilmeldte	52	74	102	106	100
gennemsnitlig mødte	48,7	51,2	65,7	64,8	63

33) Oplysningerne bygger på meddelelse fra Henny Jensen, f. Lund og Marie Dahl, Kolding, samt akter udlånt fra overinspektoret til amtskontorchef J. P. Caspersen. 34) De resterende afsnit er kun i ringe grad bearbejdet, men gengiver uddrag fra akter og protokoller i forningens arkiv. Uddragene er foretaget af amtskontorchef Caspersen.

Bestimmungen für die Eltern, deren Kinder die Kleinkinderschule besuchen

§. 1.

Die Eltern haben dafür zu sorgen, daß die Kinder jeden Morgen um 8 Uhr in der Anstalt erscheinen, kommen sie nach 9 Uhr, so werden sie für den halben Tag ausgeschlossen.

§. 2.

Die Eltern haben dafür zu sorgen, daß die Kinder regelmäßig die Anstalt besuchen. Nur Krankheit oder sonstige gegründete Ursachen entschuldigen, müssen aber angezeigt werden.

§. 3.

Die Eltern sind verpflichtet, die Kinder reinlich an Körper und Kleidung in die Anstalt zu bringen, den von den Kindern mitgebrachten Ueberzug zu waschen und selbigen den Kindern am Montage rein und trocken mitzugeben.

§. 4.

Die Eltern müssen den Kindern hinreichend Frühstück und Vesperbrot mitgeben.

§. 5.

Das für die Benutzung der Anstalt bestimmte Geld wird von den Eltern wöchentlich entrichtet. Für jedes Kind wird 4 ß bezahlt und diese vier Schillinge werden entrichtet, wenn auch das Kind nur einige Tage, oder nur einen Tag der Woche die Anstalt besucht. Krankheitsfälle machen eine Ausnahme.

§. 6.

Denjenigen Eltern, welche obigen Bestimmungen nicht nachleben, wird die Benutzung der Anstalt versagt werden.

REGLEMENT FOR AABENRAA KOMMUNES DANSKSPROGEDE BØRNEASYLER

1.

Asylerne er aabne daglig Kl. 7—11 $\frac{1}{2}$ og Kl. 13—16; undtagelsesvis ogsaa i Middagspausen. Om Lørdagen lukkes Kl. 11 $\frac{1}{2}$.

Asylerne holdes aabne alle Søndage med Undtagelse af Grundlovsdagen, Valdemarsdagen, Kongens Fødselsdag, 1. Maj, Paaske- og Pinse-lørdag samt Dagene mellem Jul og Nytaar. Desuden holdes 4 Uger Sommerferie.

2.

Børnene modtages fra 2 Aar — fyldt inden 1. August — og til Optagelsen i Skolen.

3.

Indmeldelse maa ske ved en voksen, Udmeldelse ligesaa eller skriftlig og med en Uges Varsel.

4.

Børnene bør af Hensyn til Orden og Udbyttet af de tilrettelagte Beskæftigelser møde senest Kl. 9 $\frac{1}{2}$. Det fremhæves, at Stadighed i Besøget er af stor Betydning for Børnenes Opdragelse og Udvikling.

5.

Forsømmelser bedes anmeldt snarest, ligesom Sygdom straks skal meddeles. I Tilfælde af smitsom Sygdom gælder de samme Regler som i Skolerne.

6.

Alle Børnenes Ejendele (Frakke, Hue, Vanter, Skiftesko, Gummistøvler, Træsko, Madtaske m. m.) skal mærkes med Navn.

7.

Legetøj og Slikkeri maa ikke medbringes.

8.

Enhver Meddelelse fra Hjemmene til Asylet maa medgives skriftlig eller ske ved en Voksen.

9.

Til Dækning af Udgifterne ved Indkøb af Mælk til Børnene er Betalingen i Børneasylerne fastsat til 75 Øre om Ugen pr. Barn. For de Børn, der bliver i Middagspausen, og faar en ret varm Mad, betaales 1 Kr. om Ugen.

Friplads kan søges, og Ansøgningen indgives til Skoleudvalget.

Bestyrelsen.

Bilag 3:

**UDDRAG AF VEDTÆGTERNE FOR FORENINGEN
»DE DANSKE BØRNEINSTITUTIONER I AABENRAA«**

§ 1. Foreningens navn og hjemsted er »De Danske Børneinstitutioner i Aabenraa«. Foreningens formål er gennem sin bestyrelse at drive de forebyggende danske børneinstitutioner i Åbenrå, der for tiden er følgende selvejende institutioner:

Børnehaven, Forstalle 13. Børnehaven, Gl. Kongevej 23. Børnehaven, Nygade 48. Børnehaven, Persillegade. Børnehaven, Rugkobbøl 11. Børnehaven, Tøndervej 66. Børnehaven »Strandgården«, Kystvej 36, og Åbenrå Fritidshjem, Borgmester Finksgade.

§ 4 Som medlemmer af foreningen kan optages enhver dansk borger i Åbenrå, dog at optagelsen skal godkendes af bestyrelsen. Funktionærer ansatte i institutionerne under foreningen kan ikke blive medlemmer, men de har adgang til at være tilstede på generalforsamlingen. Medlemskabet kan ophæves af et medlem selv eller bestyrelsen. Medlemskontingentet udgør mindst 2,— kr. årligt.

§ 5. Den øverste myndighed i alle foreningens anliggender har generalforsamlingen, hvis afgørelser træffes ved simpel stemmeflertal.

Ethvert af foreningens medlemmer er berettiget til at møde og stemme ved generalforsamlingen, og hvert af de mødte medlemmer har een stemme.

§ 10. Bestyrelsen vælger af sin midte en formand, en næstformand, en sekretær og en kasserer, hvilken sidste skal være regnskabskyndig. Endvidere udpeges der for hver af de under foreningen henhørende institutioner eet medlem af bestyrelsen, der særligt skal varetage denne institutions anliggender.

Formanden skal indkalde bestyrelsen til et møde i hver måned, undtagen i juli og august, og han skal påse, at de af bestyrelsen vedtagne beslutninger bringes til udførelse. Endvidere skal formanden drage omsorg for rettidig indsendelse af alle anliggender og indberetninger til direktoratet for børne- og ungdomsforsorg.

For hver enkelt institution, som henhører under foreningen, nedsættes af bestyrelsen et stedligt udvalg, der foruden det i stk. 1 omhandlede medlem består af to andre medlemmer, hvoraf det ene kan udpeges blandt foreningens medlemmer. Ved nedsættelsen af disse udvalg påses, at såvidt muligt alle bestyrelsens medlemmer får sæde i et eller flere stedlige udvalg, og at medlemmer, der har et særligt kendskab til vedkommende institutions arbejde, kommer ind i denne institutions stedlige udvalg.

Det i stk. 1 omtalte medlem leder det stedlige udvalg for vedkommende institution. Udvalget træffer afgørelse om vedkommende institu-

tions daglige ledelse. Nærmere regler herfor kan fastsættes i en af bestyrelsen udarbejdet instruks.

§ 11. Bestyrelsesmøder afholdes efter reglen i § 10, stk. 2, og institutionens ledere skal som regel have adgang til at deltage i møderne for såvidt angår forhandlingsemner, der vedrører den pågældende institution, men uden at have stemmeret. I tilfælde af formandens afgang eller længere tids bortrejse, sygdom eller forfald, indtræder den valgte næstformand i hans funktioner.

§ 12. Den daglige drift forestås af institutionernes ledere i overensstemmelse med de i lov om børne- og ungdomsforsorg fastsatte regler, de i henhold til denne lov samt lov om offentlig forsorg udstedte administrative bestemmelser samt nærværende vedtægter og de øvrige bestemmelser, som måtte blive fastsat af institutionernes bestyrelse.

Lederen antages af bestyrelsen. Bestyrelsen skal bistå lederen med gennemførelse af institutionens formål i videst muligt omfang og påse, at lederen opfylder de ham/hende påhvillende pligter.

§ 14. Institutionerne har lokaler i de i § 1 nævnte ejendomme i Åbenrå, og de holdes åbne alle hverdage efter bestyrelsens nærmere bestemmelse. De holder 4 ugers sommerferie samt småferier og fridage, ialt 14 søgnedage årligt. For fritidshjemmets vedkommende fastsættes åbningstiden efter trang og forhandling med direktoratet. Børnehaverne modtager børn (dreng og piger) i alderen fra 3 til 7 år, undtagelsesvis også lidt yngre børn og fritidshjemmet skolepligtige børn, men væsentligst børn af mindrebemidlede forældre.

Institutionerne modtager ikke børn med smitsomme sygdomme og lidelse, og såfremt det måtte være påkrævet, er bestyrelsen berettiget til inden modtagelsen at forlange lægeattest vedrørende barnets helbredstilstand.

Således vedtaget den 3. december 1962.

Bestyrelsen

<i>J. Caspersen</i>	<i>G. Hansen</i>	
<i>Ingeborg Bruhn</i>	<i>søster Ruth Værge</i>	<i>Hans Iwersen</i>
<i>M. G. Rasmussen</i>	<i>Karen Fink</i>	<i>Mathea Iversen</i>
	<i>Karsten Gade</i>	

Foranstående vedtægter stadfæstes herved.

Direktoratet for børne- og ungdomsforsorgen, den 16. jan. 1963.

P. d. v.
A. Guldager Petersen

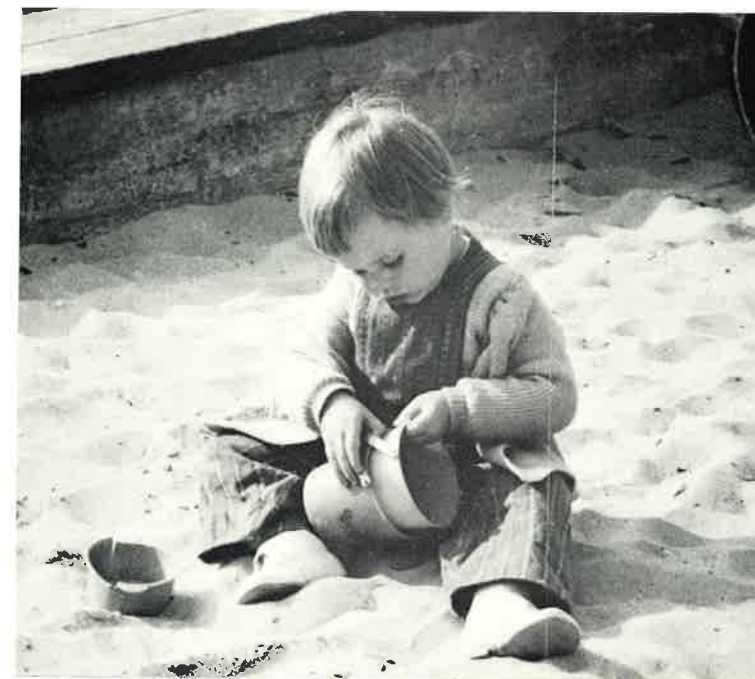
INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	3
Forspil, Sparekassens børneasyl	5
Det danske asyl 1863—1865	13
Det Günderothske asyl 1865—1920	19
Det danske asyl oprettes; perioden 1920—1930	27
De kommunale asyler 1930—1947	33
Oprettelsen af Rugkobbøl børnehave	43
Den private børnehave 1930—1938	47
Foreningens grundlæggelse og det første år	51
Uddrag af forhandlingsprotokollerne 1939—1963	55
Bestyrelsesmedlemmer gennem de 25 år	75
Lederne 1841—1850 og 1863—1963	76
Noter og henvisninger	80
Bilag 1: Bestemmelser for Sparekassens asyl	82
Bilag 2: Reglement for de dansksprogede komm. asyler	83
Bilag 3: Uddrag af foreningens vedtægter	84

Fra
Persillegades
børnehave —

„Skulle jeg ringe til mor?“

„... det er sjovt at være lille“

Hejmdals Bogtrykkeri
Aabenraa

